

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО
САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

з навчальної дисципліни «Історія держави і права України»

для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право», що навчаються на
першому (бакалаврському) рівні вищої освіти

Дніпро – 2018

Ухвалено до друку Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
18.10.2018 р., протокол № 2

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Мудрієвська Л.М., завідувач кафедри теорії держави та права, конституційного права та державного управління Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат юридичних наук, кандидат філософських наук, доцент;

Адашис Л.І., доцент кафедри теорії та історії держави і права Університету митної справи та фінансів, кандидат юридичних наук, доцент.

Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Історія держави і права України» для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право», що навчаються на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти / В.О. Боняк, Ю.С. Завгородня, К.О. Долгорученко. – Дніпро: Дніпроп. держ. у-т внутр. справ ; 2018. – 74 с.

Методичні рекомендації підготовлено відповідно до програми навчальної дисципліни «Історія держави і права України». Самостійне вивчення теоретичного курсу необхідне для розуміння цілісної системи поглядів на державний і суспільний лад на одному з етапів їх становлення; ознайомлення з установами та інститутами Античності, Середньовіччя, Нового і Новітнього часу, що вплинули на сучасну юридичну культуру; вміння прогнозувати основні тенденції розвитку сучасної України.

Розраховано на здобувачів вищої освіти і викладачів вищих правничих навчальних закладів, а також усіх тих, хто цікавиться питаннями історії держави і права України.

© ДДУВС, 2018 рік

© Боняк В.О., 2018 рік

© Завгородня Ю.С., 2018 рік

© Долгорученко К.О., 2018 рік

ЗМІСТ

Загальні положення	4
Тема 1. Історія держави і права України як наука та як навчальна дисципліна	5
Тема 2. Давні держави Північного Причорномор'я та Приазов'я	12
Тема 3. Держава та право України князівського періоду (IX – XIV ст.)	18
Тема 4. Держава і право українських земель в литовсько-польський період (XIV – XVII ст.)	25
Тема 5. Держава і право України козацько-гетьманської доби (XVII – XVIII ст.)	28
Тема 6. Держава і право українських земель у складі Російської та Австрійської імперій (кінець XVIII – початок XX ст.)	32
Тема 7. Революція та спроби відновлення української державності (1917-1920 рр.)	45
Тема 8. Держава і право УСРР та українські землі в роки Другої світової війни	51
Тема 9. Держава і право УРСР у 1945 - 1991 рр.	60
Тема 10. Розбудова Української держави на сучасному етапі	68

1. Загальні положення

«Історія держави і права України» відіграє неабияку роль в освітньому процесі, а саме:

- по-перше, це дієвий інструмент формування правової свідомості;

- по друге, дає можливість не тільки глибше зрозуміти державно-правові реалії сучасності, але й прогнозувати подальший розвиток держави і права;

- по-третє, озброює юристів знаннями, що можуть допомогти в практичній діяльності з подальшого реформування державно - правових інститутів України, передусім на основі демократизації економічного й політичного життя, в охороні прав громадян та ін.

Значення історії держави і права України у тому, що її вивчення сприяє формуванню глибокої особистої поваги до загально визнаних моральних і правових цінностей, багатовікових традицій розвитку вітчизняної державності, правових інститутів та сучасного конституційного статусу України як суверенної, незалежної, демократичної держави, що вкрай необхідно сучасному співробітнику правоохоронних органів, який має працювати в умовах громадянського суспільства

У сучасних умовах розвитку соціуму важливою формою оволодіння навчальним матеріалом здобувачами вищої освіти.

Самостійна та індивідуальна робота здобувачів вищої освіти забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни: підручник, навчальні та методичні посібники, конспект лекцій викладача тощо. Водночас, слід наголосити, що доволі значна частина матеріалів, що дозволяє опанувати зміст навчальної дисципліни міститься у мережі Інтернет.

Методичні матеріали передбачають можливість проведення самоконтролю з боку здобувачів вищої освіти. Для самостійної роботи здобувачам вищої освіти також рекомендується відповідна наукова та фахова література.

Навчальний матеріал, передбачений для засвоєння здобувачем вищої освіти в процесі самостійної та індивідуальної роботи, виноситься на підсумковий контроль поряд з навчальним матеріалом, який опрацьовувався при проведенні навчальних занять.

ТЕМА 1. Історія держави і права України як наука та як навчальна дисципліна

Методичні поради щодо підготовки до теми.

Під час вивчення цієї теми важливим є з'ясування співвідношення об'єкта та предмета науки (як і навчальної дисципліни). Здобувач вищої освіти має з'ясувати, що об'єкт пізнання є ширшим за предмет, відповідно, останній є складовою першого. Юридичні науки, маючи спільний об'єкт, яким у загальному виступають держава і право, відрізняються саме своїм предметом. Предметом історії держави та права України є виникнення, розвиток та особливості функціонування держави і права у народів, які населяли територію в межах сучасних кордонів України, в хронологічній послідовності, від найдавніших часів до сучасності. Предмет навчальної дисципліни дозволяє визначити місце історії держави та права України у системі юридичних наук. Існує певна схожість історії держави і права з теорією держави і права. Але принципова відмінність між ними полягає у тому, що теорія держави і права вивчає переважно загальні закономірності різних народів, а історія держави і права – конкретні державно-правові системи, їхні особливості та характерні риси у просторі та часі.

Не менш важливе значення для опанування змісту дисципліни «Історія держави і права України» має розуміння системи побудови курсу, яка ґрунтується на усталеному підході до розвитку української державності та охоплює такі періоди: давніх держави Північного Причорномор'я та Приазов'я, князівський період (IX-XIV ст.), литовсько-польський період (XIV – XVII ст.), козацько-гетьманська доба (XVII-XVIII ст.), українські землі у складі Російської та Австро-Угорської імперій (кінець XVIII-початок XX ст.), період радянської України, українська держава на сучасному етапі. Необхідно чітко усвідомити, дуалізм предмету історії держави і права України.

Найбільш складним для розуміння питанням стане питання методології пізнання предмету історії держави і права України, розглядаючи яке необхідно з'ясувати структуру системи засобів (способів) пізнання держави і права. Особливу увагу необхідно приділити історичному підходові, а також пануючому типу правового світогляду (зокрема, останній визначає: яке явище ми сприймаємо як право та, відповідно, що вивчаємо).

Роль і значення теми для майбутньої професійної діяльності.

Опанування цієї теми сприяє формуванню глибокої особистої поваги до загальноновизнаних моральних і правових цінностей,

багатовікових традицій розвитку вітчизняної державності, правових інститутів та сучасного конституційного статусу України як суверенної, незалежної, демократичної держави, що вкрай необхідно сучасному працівнику правоохоронних органів, який має працювати в умовах громадянського суспільства.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Підготувати на вибір реферат, презентацію, есе чи наукові тези доповіді за однією з рекомендованих тем. Тема для написання есе та наукових тез доповідей додатково узгоджується з викладачем.

Рекомендовані теми:

1. Методологія науки «Історія держави і права України».
2. Досягнення вітчизняних істориків права.
3. Дискусійні питання та актуальні проблеми сучасної історико-правової науки в Україні.
4. Проблеми періодизації курсу «Історія держави і права України».
5. Визначні історики українського права.
6. Місце «Історія держави і права України» в системі юридичних наук.
7. Функції історії держави і права України.
8. Методи історії держави і права України.
9. Міжпредметні зв'язки історії держави і права України.
10. Історія держави і права України як наука
11. Історія держави і права України як навчальна дисципліна
12. Виникнення історико-правової науки та її місце, завдання і значення в системі історичних і юридичних знань.
13. Періодизація та структура курсу історії держави і права України.
14. Принципи вивчення історії держави і права України.
15. Чому значна частина матеріалу дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» і до сьогодні висвітлюється через ототожнення права і закону?
16. Джерела та історіографія науки історії держави і права України.
17. Значення вивчення історії держави і права України для професійної підготовки працівників правоохоронних органів.
18. Чи виконує історія держави і права зарубіжних країн свої функції?
19. Чи існують закономірності виникнення, функціонування і розвитку держави і права?

20. Чи доцільно поєднувати у межах одного предмету вивчення права та держави.

2. Заповніть порівняльну таблицю.

	Історія держави і права України як наука	Історія держави і права України як навчальна дисципліна
Предмет		
Функції		
Методи		
Суб'єкт пізнання		

3. Складіть схему за однією з обраних тем:

1. Функції історії держави і права України.
2. Методи історії держави і права України.
3. Міжпредметні зв'язки історії держави і права України.

4. Здійсніть підбір джерел наукової та навчальної літератури з цієї теми, які вийшли протягом останніх 3-х років (не менше 5-ти джерел).

5. Підготуйте тестові завдання з даної теми (не менше 5 запитань).

6. Підготуйте кросворд з даної теми.

7. Вирішити тестові завдання:

1. Якому поняттю відповідає наступна дефініція «виникнення, розвиток та особливості функціонування держави і права у народів, які населяли територію в межах сучасних кордонів України, в хронологічній послідовності, від найдавніших часів до сучасності»?

- а) методологія історії держави і права України;
- б) предмет історії держави і права України;
- в) функції історії держави і права України;
- г) завдання історії держави і права України.

2. Назвіть метод, що використовується історія держави і права України для пізнання свого предмету:

- а) історичний;
- б) пропедевтичний;
- в) політичний;
- г) економічний.

3. Якому поняттю відповідає наступна дефініція «система принципів, підходів та методів пізнання виникнення, розвиток та особливості функціонування держави і права у народів, які населяли територію в межах сучасних кордонів України, в хронологічній послідовності, від найдавніших часів до сучасності, а також учення про цю систему»?

- а) методологія історії держави і права України;
- б) предмет історії держави і права України;
- в) функції історії держави і права України;
- г) завдання історії держави і права України.

4. Предметом якої науки є виникнення, розвиток та особливості функціонування держави і права у народів, які населяли територію в межах сучасних кордонів України, в хронологічній послідовності, від найдавніших часів до сучасності?

- а) Історія держави і права зарубіжних країн;
- б) Історії держави і права України;
- в) Теорія держави і права;
- г) Юридична деонтологія.

5. Як співвідноситься предмет і об'єкт історії держави і права України:

- а) предмет є складовою частиною об'єкта;
- б) об'єкт є складовою частиною предмету;
- в) це різні не порівнювані явища;
- г) предмет і об'єкт є однаковими за змістом.

6. Якому поняттю відповідає наступна дефініція «теоретико-історична юридична наука, що вивчає виникнення, розвиток та особливості функціонування держави і права у народів, які населяли територію в межах сучасних кордонів України, в хронологічній послідовності, від найдавніших часів до сучасності»?

- а) Історія держави і права зарубіжних країн;
- б) Історії держави і права України;

- в) Теорія держави і права;
- г) Юридична деонтологія.

7. Якому поняттю відповідає наступна дефініція «форма організації суспільства, що поширює владу на всю свою територію та населення, що на ній перебуває видає загальнообов'язкові правила поведінки, встановлює податкову систему та володіє суверенітетом»?

- а) держава;
- б) політична система;
- в) цивілізація;
- г) формація.

8. Засновником вітчизняної науки «Історія держави і права України» можна вважати:

- а) М.Володимирського-Буданова
- б) В.Антоновича
- в) С.Леп'явко
- г) М. Грушевського

9. Якому поняттю відповідає наступна дефініція «основні напрями теоретичного впливу історії держави і права України на систему інших юридичних наук та практичного впливу на суспільство, з метою його поступального прогресивного перетворення»?

- а) методологія історії держави і права України;
- б) предмет історії держави і права України;
- в) функції історії держави і права України;
- г) завдання історії держави і права України.

10. Яку з названих функцій виконує історія держави і права України?

- а) прогресивну;
- б) перспективну;
- в) евристичну;
- г) політичну.

Глосарій

Держава – форма організації суспільства, що поширює владу на всю свою територію та населення, що на ній перебуває видає

загальнообов'язкові правила поведінки, встановлює податкову систему та володіє суверенітетом

Історія держави і права України – теоретико-історична юридична наука, що вивчає виникнення, розвиток та особливості функціонування держави і права у народів, які населяли територію в межах сучасних кордонів України, в хронологічній послідовності, від найдавніших часів до сучасності.

Методологія історії держави і права України – система принципів, підходів та методів пізнання виникнення, розвиток та особливості функціонування держави і права у народів, які населяли територію в межах сучасних кордонів України, в хронологічній послідовності, від найдавніших часів до сучасності, а також учення про цю систему.

Право – це порядок суспільних відносин, який знаходить свій вияв у правомірній поведінці людей (соціологічне розуміння).

Предмет історії держави і права України – виникнення, розвиток та особливості функціонування держави і права у народів, які населяли територію в межах сучасних кордонів України, в хронологічній послідовності, від найдавніших часів до сучасності.

Функції історії держави і права України – це основні напрями її теоретичного впливу на систему інших юридичних наук та практичного впливу на суспільство, з метою його поступального прогресивного перетворення.

Рекомендована література до Теми 1:

1. Гавриленко О.А. Історія держави і права України: стародавня доба : Навчальний посібник. – Харків: ХНУВС, 2011. – 64с.
2. Держава і право. Збірник наукових праць. Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc.../index.html
3. Захарченко П. Історія держави і права України: [підручник]/ П. Захарченко. – К. : Атіка, 2004. – 368 с.
4. Іванов В. М. Історія держави і права України: Підручник. — К. : МАУП, 2007. — 552 с.
5. Історія держави і права України. Частина 1: Підруч. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 ч. / А.Й.Рогожин, М.М.Страхов, В.Д.Гончаренко та ін.; За ред. акад. Академії правових наук України А.Й.Рогожина. — К.; Ін Юре. — 1996. — 359 с.
6. Історія держави і права України. Частина 2: Підруч. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 ч. / А.Й.Рогожин, М.М.Страхов,

В.Д.Гончаренко та ін.; За ред. акад. Академії правових наук України А.Й.Рогожина. — К.; Ін Юре. — 1996. — 430 с.

7. Історія держави і права України: Підручник / А. С. Чайковський (кер. авт. кол.), В. І. Батрименко, Л. О. Зайцев, О. Л. Копиленко та ін.; За ред. А. С. Чайковського. — К: Юрінком Інтер, 2003. — 412 с.

8. Історія державності України : експериментальний підручник / За заг. ред. Бандурки О.М., Ярмиша О.Н. – [кол. авторів: В.А. Греченко, О.А.Гавриленко, М.М. Столбуненко. та ін.]. - Х. : ТОВ «Одісей»,2004. – 608 с.

9. Кузьминець О., Калиновський В. Історія держави і права України.— 2-е вид. доповнене. — К.: Україна, 2002.— 427 с.

10. Телькінєна Т.Е. Практикум з історії держави і права України. — Дніпропетровськ, 2008.

ТЕМА 2. Давні держави Північного Причорномор'я та Приазов'я

Методичні поради щодо підготовки до теми.

Вивчення теми слід почати з характеристики додержавного суспільства, що дозволить зрозуміти процеси утворення давніх держави Північного Причорномор'я та Приазов'я. При цьому необхідно зосередити увагу на пізнанні общини і перших соціальних норм, так званої військової демократії, а також загальних закономірностей та особливостей зародження стратифікованого суспільства на території України.

Здобувачі вищої освіти мають розглянути суспільний лад та соціальні норми скіфів, акцентувавши увагу на проблемах державності.

Розглядаючи античні поліси (міста-держави) – Тіра, Ольвія, Херсонес, Пантикапей, Феодосія – доцільно скориставшись інтернет побачити їх географічне розташування (дозволить розуміти принцип географічного детермінізму державно-правових явищ). Особливу увагу необхідно приділити і вивченню Боспорського царства (VI ст. до н.е. – IV ст. н.е.).

Розглядаючи державний, суспільний устрій та правову систему країн Північного Причорномор'я та Приазов'я, доцільно відстежити реалізацію принципів демократії у державно-правовому та суспільному житті античних полісів.

Під час вивчення положень цієї теми особливу увагу слід звернути на наявність двох домінуючих форм державного правління: античної республіки і монархії.

Важливо також з'ясувати специфіку античного народовладдя, а також правовий статус негромадян.

Роль і значення теми для майбутньої професійної діяльності.

Опанування цієї теми сприяє формуванню глибокої особистої поваги до загальновизнаних моральних і правових цінностей, багатовікових традицій розвитку вітчизняної державності, правових інститутів та сучасного конституційного статусу України як суверенної, незалежної, демократичної держави, що вкрай необхідно сучасному працівнику правоохоронних органів, який має працювати в умовах громадянського суспільства.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Підготувати на вибір реферат, презентацію, есе чи наукові тези доповіді за однією з рекомендованих тем. Тема для написання есе та наукових тез доповідей додатково узгоджується з викладачем.

Рекомендовані теми:

1. Правовий статус жінки в містах-державках Північного Причорномор'я.

2. Реалізація принципів демократії у державно-правовому та суспільному житті античних полісів.

3. Традиції римського права в античних полісах Північного Причорномор'я..

4. Державні надбання кіммерійців.

5. Досвід державного будівництва сарматів і таврів.

6. Община і перші соціальні норми

7. Правові звичаї.

8. Неолітична революція як передумова виникнення держави.

9. Військова демократія та вождество.

10. Загальні закономірності та особливості зародження стратифікованого суспільства на території України.

11. Скіфські племена (VII ст. до н.е. - III ст. н.е.).

12. Суспільно-політичний лад і право скіфів.

13. Античні поліси (міста-держави) – Тіра, Ольвія, Херсонес, Пантикапей, Феодосія.

14. Боспорське царство (VI ст. до н.е. – IV ст. н.е.).

15. Монархія і республіка – провідні форми правління рабовласницьких держав на території України.

16. Право держав Північного Причорномор'я та Приазов'я.

17. Право Боспорського царства.

18. Державний лад держав Північного Причорномор'я та Приазов'я.

19. Суспільний лад держав Північного Причорномор'я та Приазов'я.

20. Реалізація принципів демократії у державно-правовому та суспільному житті античних полісів.

2. Заповніть порівняльну таблицю (критерії порівняння визначте самостійно).

	Херсонес	Пантикапей	Боспорське царство

3. Складіть схему за однією з обраних тем:

1. Державний лад держав Північного Причорномор'я та Приазов'я.
2. Право держав Північного Причорномор'я та Приазов'я.
3. Суспільний лад держав Північного Причорномор'я та Приазов'я.

4. Здійсніть підбір джерел наукової та навчальної літератури з цієї теми, які вийшли протягом останніх 3-х років (не менше 5-ти джерел).

5. Підготуйте тестові завдання з даної теми (не менше 5 запитань).

6. Підготуйте кросворд з даної теми.

7. Вирішити тестові завдання:

1. Якому поняттю відповідає наступна дефініція «найвища посадова особа в багатьох містах-державих Стародавньої Греції»?

- а) базилевс
- б) архонт
- в) есемнет
- г) стратег.

2. Особливістю державного ладу античних міст Північного Причорномор'я було:

- а) відсутність виборних органів влади
- б) монархічна форма правління
- в) наявність розгалуженої система колегій, наділених широкою розпорядчо-виконавчою та судовою владою
- г) виборність монарха

3. Античні міста-держави Північного Причорномор'я є результатом:

- а) грецької колонізації
- б) турецької колонізації
- в) польської колонізації
- г) болгарської колонізації

4. Як називається форма державно-політичного режиму, що характеризується залученням населення до управління державними справами, визнаються і забезпечуються права людини?

- а) демократія
- б) республіка
- в) монархія
- г) федерація.

5. Нагляд за впорядкованістю міського ринку, всі справи, пов'язані з організацією торгівлі були компетенцією:

- а) магістратури агораномів
- б) колегії архонтів
- в) колегії есемнетів
- г) колегії стратегів.

6. Як називалася найвища посадова особа в багатьох містах-державих Стародавньої Греції?

- а) базилевс
- б) архонт
- в) есемнет
- г) стратег.

7. В античних містах-державих Північного Причорномор'я колегія із найширшою компетенцією мала назву:

- а) колегія продиків
- б) колегія архонтів
- в) колегія есемнетів
- г) колегія стратегів.

8. Як називається форма державного правління, за якої верховна державна влада повністю або частково належить монарху та

передається у спадок відповідно до визначеної системи престолонаслідування?

- а) демократія
- б) республіка
- в) монархія
- г) федерація.

9. Питаннями оборони в античних державах Північного Причорномор'я займалася...

- а) колегія продиків
- б) колегія архонтів
- в) колегія есемнетів
- г) колегія стратегів.

10. Як називається форма державно-політичного режиму, що характеризується залученням населення до управління державними справами, визнаються і забезпечуються права людини?

- а) демократія
- б) деспотія
- в) монархія
- г) тиранія.

Глосарій

Архонт – найвища посадова особа в багатьох містах-державих Стародавньої Греції.

Боспорське царство – одна з античних держав Північного Причорномор'я з центром на берегах Керченської протоки.

Деспотія – форма держави, при якій вся повнота влади, не обмеженої законом, належить одному володарю — монарху, тирану або необмеженому диктатору — і який самодержавно розпоряджається владою в державі, виступаючи по відношенню до підданих як господар.

Демократія – форма державно-політичного режиму, що характеризується залученням населення до управління державними справами, визнаються і забезпечуються права людини.

Монархія – форма державного правління, за якої верховна державна влада повністю або частково належить монарху та передається у спадок відповідно до визначеної системи престолонаслідування.

Поліс – місто-держава, міська громада; звідси політія — особлива форма соціально-економічної та політичної організації суспільства, типова для Стародавньої Греції та Риму.

Республіка – форма правління за якої верховна державна влада належить представницькому органу, що обирається населенням на певний строк.

Рекомендована література до Теми 2:

1. Гавриленко О.А. Історія держави і права України: стародавня доба : Навчальний посібник. – Харків: ХНУВС, 2011. – 64с.

2. Гавриленко О.А. Стадії процесу в античних державах Північного Причорномор'я// Південноукраїнський часопис. – 2006. – № 1.

3. Держава і право. Збірник наукових праць. Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc.../index.html

4. Заруба В.М. Державні утворення, суспільство і право стародавніх народів Північного Причорномор'я та Приазов'я. Лекція. – Дніпропетровськ: ЮА МВС, 2005.

5. Іванов В. М. Історія держави і права України: Підручник. — К. : МАУП, 2007. — 552 с.

6. Історія держави і права України. Частина 2: Підруч. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 ч. / А.Й.Рогожин, М.М.Страхов, В.Д.Гончаренко та ін.; За ред. акад. Академії правових наук України А.Й.Рогожина. — К.; Ін Юре. — 1996. — 430 с.

7. Історія держави і права України: Підручник / А. С. Чайковський (кер. авт. кол.), В. І. Батрименко, Л. О. Зайцев, О. Л. Копиленко та ін.; За ред. А. С. Чайковського. — К: Юрінком Інтер, 2003. — 412 с.

8. Історія державності України : експериментальний підручник / За заг. ред. Бандурки О.М., Ярмиша О.Н. – [кол. авторів: В.А. Греченко, О.А.Гавриленко, М.М. Столбуненко. та ін.]. - Х. : ТОВ «Одісей»,2004. – 608 с.

9. Кузьминець О., Калиновський В. Історія держави і права України.— 2-е вид. доповнене. — К.: Україна, 2002.— 427 с.

10. Телькінена Т.Е. Практикум з історії держави і права України. – Дніпропетровськ, 2008.

ТЕМА 3. Держава та право України князівського періоду (IX – XIV ст.)

Методичні поради щодо підготовки до теми.

Вивчення теми слід почати із з'ясування походження слов'ян, розглянути племена антів, їх суспільно-політичний лад, а також визначити передумови та етапи формування державності у східних слов'ян, зосередивши увагу на іноземних джерелах про центри політичної консолідації східного слов'янства. Під час вивчення положень цієї теми особливу увагу слід звернути на наявність різних теорій виникнення державності у східних слов'ян.

Необхідно також розглянути появу терміну «Русь» та процес утворення централізованої ранньофеодальної держави.

Знайомлячись із суспільним ладом ранньофеодальної держави слід з'ясувати становище основних соціальних груп: князі, бояри, дворові слуги, духовенство, купці, ремісники, смерди, рядовичі, закупи, холопи, челядь, ізгої (визначаючи наявність окремих привілеїв та обов'язків у окремих станів).

Вивчаючи державний лад, необхідно зосередити увагу на основних рисах ранньофеодальної держави., з'ясувати зміст терміну «княжа монархія». Важливо також визначити вплив християнства на державний та правовий розвиток Русі. Доцільно також ознайомитись із державною символікою Русі.

Пізнаючи систему права Русі необхідно розглянути звичаєве право, уставні, жалувані та судні грамоти, договори з Візантією 907, 911, 944 та 971 років і, безумовно, Руську Правду, її походження, редакції, систему, структуру, зміст та історичне значення. При цьому варто ознайомитися з текстом Руської Правди, класифікуючи її норми за галузями права.

Опанування теми передбачає вивчення процесів утворення Галицько-Волинської держави її ладу та права. Необхідно ознайомитись з основними джерелами права Галицько Волинського князівства.

Необхідно ознайомитись з характеристикою суспільного ладу і права українських земель у складі Золотої Орди, зрозуміти їх політичний статус і вплив Орди на державно-правовий розвиток Русі.

Роль і значення теми для майбутньої професійної діяльності.

Опанування цієї теми сприяє формуванню глибокої особистої поваги до загальноновизнаних моральних і правових цінностей,

багатовікових традицій розвитку вітчизняної державності, правових інститутів та сучасного конституційного статусу України як суверенної, незалежної, демократичної держави, що вкрай необхідно сучасному працівнику правоохоронних органів, який має працювати в умовах громадянського суспільства.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Підготувати на вибір реферат, презентацію, есе чи наукові тези доповіді за однією з рекомендованих тем. Тема для написання есе та наукових тез доповідей додатково узгоджується з викладачем.

Рекомендовані теми:

1. Аналіз процесу виникнення державності у східних слов'ян.
2. Місце церковного права у правовій системі Русі.
4. Система права Галицько –Волинського князівства.
4. Утворення Галицько-Волинської держави.
5. Влада галицько-волинського князя: компетенція, повноваження, функції..
6. Дуумвірат у Галицько-Волинській державі.
7. Скорочена редакція Руської Правди.
8. Галицько-волинський літопис.
9. Грамота князя Івана Берладника 1134 р.
10. Рукописання Володимира Васильковича 1287 р.
11. Уставна грамота князя Мстислава Даниловича 1289 р.
12. Українські землі у складі Золотої Орди.
13. Вплив Орди на державно-правовий розвиток Русі.
14. Період феодальної роздробленості. Київське, Переяславське, Чернігово-Сіверське князівства, як окремі державно-правові системи.
15. Звичаєве право.
16. Договори з Візантією 907, 911, 944 та 971 рр.
17. Історія держави і права в літописах.
18. Рецепція візантійського права.
19. Основні риси ранньофеодальної держави.
20. Руська Правда: її походження, редакції, система, структура, зміст та історичне значення.

2. Заповніть порівняльні таблиці (критерії порівняння визначте самостійно).

2.1. Державний і суспільний лад

	Русь	Галицько-Волинська держава	Українські землі у складі Золотої Орди

2.2. Право

	Русь	Галицько-Волинська держава	Українські землі у складі Золотої Орди

3. Складіть схему за однією з обраних тем:

1. Система права за Руською Правдою.
2. Суспільний лад Русі.
3. Суспільний лад Галицько-Волинської держави.

4. Здійсніть підбір джерел наукової та навчальної літератури з цієї теми, які вийшли протягом останніх 3-х років (не менше 5-ти джерел).

5. Підготуйте тестові завдання з даної теми (не менше 5 запитань).

6. Підготуйте кросворд з даної теми.

7. Вирішити тестові завдання:

1. Як називається (тимчасовий) союз суверенних держав, які об'єднуються для досягнення певної мети?

- а) конфедерація
- б) федерація
- в) імперія
- г) тиранія.

2. Великий князь київський Володимир Великий для укріплення держави провів реформи:

- а) земельну, податкову
- б) релігійну, адміністративну, судову, військову
- в) релігійну
- г) податкову, військову

3. «Руську правду» було укладено за часів великого київського князя:

- а) Святослава
- б) Ольги
- в) Ярослава Мудрого
- г) Володимира

4. Київська держава за формою правління була:

- а) ранньофеодальною монархією
- б) президентською республікою
- в) автократією
- г) парламентською республікою.

5. Як називали називали людей, які втратили особисту свободу:

- а) челядь
- б) бояри
- в) ізгої
- г) смерди.

6. Першим спадкоємцем померлої особи за «Руською правдою» визначався:

- а) молодший син
- б) дружина
- в) молодша донька
- г) племінник

7. Оберіть форму державно-політичного устрою, що позначає, складну державу, частини якої мають суверенні права:

- а) конфедерація
- б) федерація
- в) імперія
- г) тиранія.

8. Хто з великих київських князів запровадив «погости» - місце збирання та зберігання данини:

- а) Олег
- б) Ігор
- в) Ольга
- г) Святослав

9. Найвища міра покарання за «Руською правдою»:

- а) смертна кара
- б) дика вира
- в) потік і пограбування
- г) штраф

10. Правонаступницею Київської Русі була:

- а) Володимиро-Суздальське князівство
- б) Валахія
- в) Галицько-Волинська держава
- г) Пінське князівство

Глосарій

Бояри – збірна назва представників правлячого стану у Київській Русі, які займали друге, після князів, панівне становище в управлінні державою.

Віче – загальні збори громадян міст Київської Русі для розгляду громадських справ.

Вира – грошовий штраф за вбивство вільної людини у Київській Русі.

Воєвода – в Русі відомі з X століття, спочатку як командувачі княжою дружиною або народним ополченням.

Ізгої – у стародавній Русі XI—XII століть люди, що вийшли із свого звичайного суспільного становища у зв'язку із всілякими обставинами й перебували під опікою церкви.

Еклога – короткий звід візантійського законодавства, що являв собою скорочену вибірку-компіляцію з кодифікації імператора

Юстиніана, а також пізніших актів візантійських імператорів, з метою зробити законодавство більш доступним для населення.

Закупи – категорія феодалнозалежних селян на Русі в 11-12 ст. і в Україні в 14-16 ст. В Русі називалися люди, які брали у феодала позику (кupu) і за це мусили виконувати йому феодалні повинності.

Конфедерація – (тимчасовий) союз суверенних держав, які об'єднуються для досягнення певної мети.

Номоканон – візантійські збірники церковних правил і імператорських указів, що стосуються церкви, складені в VI-VII століттях і згодом доповнені.

Прохірон – збірник норм візантійського цивільного, кримінального, судового та церковного права. Створено в 879 році за наказом імператора Василя I.

Челядь – у давній Русі залежне населення — особи, що втратили своє господарство і працювали на феодала.

Федерація – тип держави за формою державно-політичного устрою, що позначає, складну державу, частини якої (суб'єкти федерації) мають суверенні права.

Рекомендована література до Теми 3:

1. Балущок В.Г. Полюддя: прагматична дія і ритуал // Український історичний журнал. - 1994. - № 1.
2. Бережний С. Вбивство в кримінальному праві України за Руською Правдою і Литовським Статутом. // Вісник прокуратури. – 2007. - № 5.
3. Бочарников Д. М. Грушевський про історію створення та кримінальне право Руської Правди // Право України. – 1996. – №11.
4. Буркацький Л. Спадкування за княжої доби Київської Русі – України.// Юридичний вісник України.-2006.- №206.
5. Горський А.А. Ще раз про роль норманів у формуванні Київської Русі // Український історичний журнал. - 1994. - № 1.
6. Греков Б.Д. Киевская Русь. – М., 1953.
7. Грушевський М.С. Історія України-Руси. В одинадцяти томах, дванадцяти книгах. Том 2 (XI – XIII вік). – К.: Наукова думка, 1992.
8. Котляр М.Ф. Давньоруська держава кінця XI – XII ст. (Від усобиць до стабілізації) // Український історичний журнал. – 1997. – №2.
9. Кудін С. Поняття злочину в кримінальному праві Київської Русі // Право України. – 2000. – № 7. – С. 101.
10. Кудін С. Поняття кримінального штрафу за „Руською правдою” та Литовським статутом // Право України. – 2000. – № 11. – С. 141.
11. Ричка В. Шлюб і подружнє життя у Київській Русі // Історія України. - № 44. – К., 1997. – С. 1-3.

12. Ричка В.М. Київська Русь: проблеми, пошуки, інтерпретації // Історія України. - 2001. - № 8.

13. Рогожин А., Сташис В. Ярослав Мудрий - видатний державний діяч // Право України. - 1996. - № 4.

14. Смолій В.А., Гуржій О.І. Становлення української державності // Український історичний журнал. – 1990. – №10.

15. Толочко О.П. Про походження поземельної форми данини на Русі в IX – X ст. // Український історичний журнал. – К., 1986. -№ 8. – С. 104-109.

ТЕМА 4. Держава і право українських земель в литовсько-польський період (XIV – XVII ст.)

Методичні поради щодо підготовки до теми.

Опанування цієї теми допоможе здобувачам вищої освіти визначити особливості суспільного, державного ладу та права на українських теренах протягом XIV – XVII століття. Вивчення теми слід розпочати з включення переважної більшості українських земель до складу Великого князівства Литовського, Руського і Жемантійського й Польського королівства та розглянути їхнє правове становище.

Необхідно також розглянути угоди Литви з Польщею про об'єднання: Кревська унія 1385 р., Віленсько-Радомська унія 1401 р., Люблінська унія 1569 р.

Слід ознайомитися з Берестейською церковною унією 1596 р. та з'ясувати її вплив на правовий статус українських земель.

Під час вивчення положень цієї теми особливу увагу слід звернути на адміністративно-територіальне оформлення українських земель у складі Литви і Польщі. Необхідно зрозуміти владну компетенцію Великого князя (господара) литовського.

Необхідно ознайомитись системою державних органів Речі Посполитої.

Зважаючи на значимість у конституційному аспекті «Артикулів» Генріха Валуа 1572 р., слід ознайомитися з цією пам'яткою права.

Розглядаючи суспільний лад, приділити увагу слід такій верстві населення як міське населення: заможна верхівка, середнє міщанство, міські низи та розглянути залежність їхнього правового становища від категорії міста: королівського, приватновласницького, самоврядного, церковного.

Не можна оминати увагою і посилення феодално-кріпосницького гніту.

Знайомлячись із державним ладом, зверніть увагу на органи центрального управління: земські та двірські маршалки, канцлер, підканцлер, підскарбій, гетьман та інші урядовці.

Важливим є ознайомлення з магдебурзьким правом та доручення до дискусії в українській історико-правовій науці щодо визначення характеру впливу магдебурзького права на державно-правовий та суспільно-економічний розвиток українських земель.

Опанування теми передбачає вивчення результатів систематизація нормативно-правового матеріалу: Судебник Казимира Ягеллона 1468 р.;

Литовські Статути 1529, 1566, 1588 рр. Збірники магдебурзького права: «Зерцало саксонів» 1536 р.; «Артикули права магдебурзького» 1557р.; «Порядок прав цивільних магдебурзьких» 1559 р.; «Право цивільне Хелмінське» 1584 р.

Не слід забувати і про інші феодальні держави на території сучасної України: Закарпаття у складі Угорського королівства; Північна Буковина як частина Молдавського князівства; Кримське ханство; провінції (еялети) Османської імперії на території сучасної України; Генуезькі колонії – Феодосія-Кафа, Чембало-Балаклава, Сурож-Судак, Боспоро-Керч.

Роль і значення теми для майбутньої професійної діяльності.

Опанування цієї теми сприяє формуванню глибокої особистої поваги до загально визнаних моральних і правових цінностей, багатовікових традицій розвитку вітчизняної державності, правових інститутів та сучасного конституційного статусу України як суверенної, незалежної, демократичної держави, що вкрай необхідно сучасному працівнику правоохоронних органів, який має працювати в умовах громадянського суспільства.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Підготувати на вибір реферат, презентацію, есе чи наукові тези доповіді за однією з рекомендованих тем. Тема для написання есе та наукових тез доповідей додатково узгоджується з викладачем.

Рекомендовані теми:

1. Інкорпорація українських земель Польщею.
2. Люблінська унія 1569 р. та виникнення Речі Посполитої.
3. Берестейська церковна унія 1596 р. та її вплив на правовий статус українських земель.
4. «Артикули» Генріха Валуа 1572 р.
5. Влада литовського господаря і польського короля.
6. Система судових установ на українських землях, їхній становий характер.
7. Церковне (канонічне) право.
8. «Право цивільне Хелмінське» 1584 р.
9. «Порядок прав цивільних магдебурзьких» 1559 р.
10. «Артикули права магдебурзького» 1557 р.
11. «Зерцало саксонів» 1536 р.
12. Литовські Статути 1529, 1566, 1588 рр.
13. Судебник Казимира Ягеллона 1468 р.

14. Провінції (єялети) Османської імперії на території сучасної України: управління, суспільство, право.
15. Кримське ханство та його суспільний і державний лад.
16. Північна Буковина як частина Молдавського князівства.
17. Закарпаття у складі Угорського королівства.
18. Адміністративно-територіальне оформлення українських земель у складі Литви і Польщі.
19. Компетенція Великого князя (господара) литовського.
20. Компетенція Панів-Ради у Великому князівстві литовському.

2. Заповніть порівняльну таблицю (критерії порівняння визначте самостійно).

	Кревська унія	Віленсько-Радомська унія	Люблінська унія

3. Складіть схему за однією з обраних тем:

1. Суспільний лад українських земель у складі Литви і Польщі.
2. Право українських земель у складі Литви і Польщі.
3. Державний лад українських земель у складі Литви і Польщі.

4. Здійсніть підбір джерел наукової та навчальної літератури з цієї теми, які вийшли протягом останніх 3-х років (не менше 5-ти джерел).

5. Підготуйте тестові завдання з даної теми (не менше 5 запитань).

6. Підготуйте кросворд з даної теми.

7. Вирішити тестові завдання:

1. «Артикули» Генріха Валуа прийняті у ...

- а) 1572 році
- б) 1577 році
- в) 1582 році

г) 1587 році.

2. Литовських Статутів було:

- а) чотири
- б) два
- в) три
- г) шість

3. «Устава на волоки була прийнята у...

- а) 1557 році
- б) 1567 році
- в) 1577 році
- г) 1587 році.

4. На українських землях у литовко-польську добу суди, під юрисдикцію яких підпадали духовенство та інші особи у справах проти віри і церкви, називалися:

- а) цехові
- б) духовні
- в) домініальні
- г) міські

5. Як називали збірник норм права 15 ст., складений за Великого князя Литовського, Пана та дідича Русі Казимира IV Ягеллончика:

- а) Судебник 1468
- б) «Артикули»
- в) Статут
- г) Литовський статут.

6. На думку дослідниці Н.Полонської-Василенко дуалізм Литовських Статутів полягав у:

- а) поєднанні норм феодального права із нормами рабовласницького права
- б) поєднанні норм, що закріплювали нерівність людей, приниження людської гідності із нормами, які були для того часу прогресивними
- в) поєднанні норм, що закріплювали привілеї шляхти та норм, які зберігали привілеї магнатів
- г) поєднанні норм феодального права і демократичних свобод

7. Як називалась установа центрального державного управління у Великому князівстві Литовському в період до Люблінської унії:

- а) Пани-рада
- б) боярська рада
- в) Великокняжа рада
- г) вальний сейм.

8. У 1569 році прийнято ...

- а) Кревську унію
- б) Віленсько-Радомську унію
- в) Люблінську унію
- г) «Артикули» Генріха Валуа.

9. Який соціальний стан поділявся на біле і чорне?

- а) духовенство
- б) міщанство
- в) селянство
- г) воєводи

10. Литовські статuti були прийняті у...

- а) 1529, 1566, 1588
- б) 1529, 1577, 1588
- в) 1529, 1566, 1577
- г) 1533, 1566, 1588

Глосарій

Берестейська унія – рішення Київської митрополії Константинопольського патріархату на території Речі Посполитої розірвати стосунки з Константинопольським патріархатом та об'єднатися з Апостольською Столицею у 1596 р. за умов підлеглості православних Папі Римському, визнання основних католицьких догм і збереження православної обрядності.

Велике князівство Литовське – повна назва – **Велике князівство Литовське, Руське, Жамойтське та інших земель** – монархічна держава у Східній Європі середньовіччя і нового часу. Існувала в 1236–1795.

Генриківські артикули або Генрикові статті, подані сеймом 1573 р. на затвердження новообраному королю Генріху Валуа. Складені

вперше як установка, що окреслювала обсяг і компетенцію королівської влади; обумовлювали взаємозобов'язання пана і підданих – шляхти.

Кріпацтво, або кріпосне право – правова система, або система правових норм при феодалізмі, яка встановлювала залежність селянина від феодала й неповну власність другого на селянина. Знаходило юридичний вираз у прикріпленні селянина до землі, праві феодала на працю та майно селянина, відчужуванні його як із землею, так і без неї, надзвичайному обмеженні дієздатності (відсутність у селянина права порядкувати нерухомим майном, спадщиною, виступати в суді, права державної присяги тощо).

Люблінська унія – угода про об'єднання Королівства Польського та Великого князівства Литовського в єдину федеративну державу — Річ Посполиту, що була затверджена у місті Любліні 1 липня 1569 року.

Магдебурзьке – одна з найпоширеніших правових систем міського самоврядування в Центральній Європі у часи Середньовіччя.

Пани-рада – установа центрального державного управління у Великому князівстві Литовському в період до Люблінської унії (1569).

Статут Великого князівства Литовського – основний кодекс права Великого князівства Литовського, Руського, Жемайтійського. Видавався у трьох основних редакціях 1529, 1566 і 1588 років, які відомі як Литовські статути.

Судебник великого князя Казимира, Статут Казимира або Судебник 1468 — збірник норм права 15 ст., складений за Великого князя Литовського, Пана та дідича Русі Казимира IV Ягеллончика.

Устава на волоки 1557 року – правовий документ, затверджений 1 квітня 1557 польським королем, великим князем литовським Сигізмундом II Августом про проведення аграрної та фінансово-податкової реформи на території Великого князівства Литовського.

Рекомендована література до Теми 4:

1. Бережний С. Вбивство в кримінальному праві України за Руською Правдою і Литовським Статутом. // Вісник прокуратури. – 2007. - № 5.

2. Бойко І. Правове регулювання діяльності вірменських цехових організацій на території Галичини і Поділля (XIV – XVII ст.) // Підприємництво, господарство і право – 2003 - №2.

3. Кудін С. Німецьке право в Україні в др. пол. XVI ст.// Закон і бізнес – 1999 - №25.

4. Кудін С. Покарання в Литовсько – Руській державі //Закон і бізнес – 1999 - №21.

5. Кудін С. Правопорушення в Литовсько-Руській державі // Закон і бізнес – 1999 - №19.
6. Кудін С. Правові відносини в Литовсько-Руській державі.// Закон і бізнес – 1999 - №18
7. Сердюк В. Найвищий судовий орган в українських землях за часів їх перебування у складі Литви, Польщі та Речі Посполитої (XIV — середина XVII ст.)// Право України. – 2006. - № 3.
8. Трифонов С. Правове регулювання спадкування в українських землях за Русько-Литовським правом : XIV – перша половина XVI ст. // Підприємництво, господарство, право. – 2005. - № 11.
9. Історія державності України : експериментальний підручник / За заг. ред. Бандурки О.М., Ярмиша О.Н. – [кол. авторів: В.А. Греченко, О.А.Гавриленко, М.М. Столбуненко. та ін.]. - Х. : ТОВ «Одісей»,2004. – 608 с.
10. Іванов В. М. Історія держави і права України: Підручник. — К.: МАУП, 2007. — 552 с.

ТЕМА 5. Держава і право України козацько-гетьманської доби (XVII – XVIII ст.)

Методичні поради щодо підготовки до теми.

Опанування теми слід розпочати з вивчення генези українського козацтва та з'ясуванні роль військово-адміністративної організації в державотворенні на Україні.

Слід звернути увагу на соціальна диференціацію українського козацтва та його особливості правового статусу окремих верств; необхідно ознайомитись із органами військово-адміністративного управління Коша такими як: військова рада, курінна рада, сходки паланок, кошовий, військовий суддя, військовий писар та інші посадовці. Розгляньте статус реєстрового козацтва.

Доцільно розглянути джерела та найважливіші правові інститути окремих галузей права та зв'язувати значимість звичаєвого права.

Під час вивчення положень цієї теми особливу увагу слід звернути на роль козацтва у відродженні української державності.

Необхідно опрацювати основні етапи Національно-визвольної війни XVII ст. та її уроки державотворення, з'ясувати юридичні наслідки Зборівської (1649 р.) та Білоцерківської (1651р.) угод з Річчю Посполитою; розглянути юридичне оформлення входження «Війська Запорізького» (Гетьманщини) до складу Руського царства, опрацювати статті Богдана Хмельницького.

Визначте місце гетьманського законодавства (універсали, ордонанси, декрети, рескрипти, статті) у системі права.

Вивчаючи тему необхідно опрацювати джерела українського права: звичаєве право, акти гетьманської влади, Литовський Статут 1588 р., Конституція П.Орлика 1710 р., «Процес кратний, приказний» 1734 р., «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., «Суд і розправа в правах малоросійських» 1750 р., «Книга Статут та інші права малоросійські» 1764 р., «Екстракт малоросійських прав» 1767 р., «Екстракт із указав, інструкцій і настанов Сенату» 1786 р., міжнародні та міждержавні угоди щодо українських земель: Бахчисарайський мир 1681 р., Карловицькі угоди 1699 р., Константинопольський мир 1700 р., Прутський мир 1711 р. Белградський мир 1739 р.

Роль і значення теми для майбутньої професійної діяльності.

Опанування цієї теми сприяє формуванню глибокої особистої поваги до загально визнаних моральних і правових цінностей, багатовікових традицій розвитку вітчизняної державності, правових інститутів та сучасного конституційного статусу України як суверенної,

незалежної, демократичної держави, що вкрай необхідно сучасному працівнику правоохоронних органів, який має працювати в умовах громадянського суспільства.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Підготувати на вибір реферат, презентацію, есе чи наукові тези доповіді за однією з рекомендованих тем. Тема для написання есе та наукових тез доповідей додатково узгоджується з викладачем.

Рекомендовані теми:

1. Роль козацтва у відродженні української державності.
2. Національно-визвольна війна XVII ст.: уроки державотворення.
3. Правовідносини власності на землю в Україні у другій половині XVII – XVIII ст.
4. Виникнення українського козацтва.
5. Соціальна диференціація українського козацтва та його правовий статус.
6. Городові й низові козаки.
7. Запорозька Січ: військово-адміністративна організація і роль в державотворенні на Україні.
8. Територія Вольностей Запорозьких.
9. Джерела та найважливіші правові інститути окремих галузей права (XVII – XVIII ст.)/
10. Грамота Стефана Баторія 1572 р.
11. Відносини реєстрового і запорізького козацтва.
12. «Статті для заспокоєння руського народу» 1632 р.
13. «Ординація Війська Запорозького» 1638 р.
14. Національно-визвольна війна та спроба відродження української державності під проводом Богдана Хмельницького.
15. Юридичні наслідки Зборівської (1649 р.) та Білоцерківської (1651р.) угод з Річчю Посполитою.
16. Статті Богдана Хмельницького.
17. Царські жалувані грамоти від 27 березня 1654 р. та від 12 квітня 1654 р.
18. Еволюція української автономності у другій половині XVII ст.
19. Малоросійський приказ (1663 - 1700 р.).
20. Царський указ 1783 р. про остаточне закріпачення українських селян.

2. Заповніть порівняльну таблицю (критерії порівняння визначте самостійно).

	Зборівська угода	Білоцерківська угода

3. Складіть схему за однією з обраних тем:

1. Джерела українського права (XVII – XVIII ст.).
2. Етапи Національно-визвольної війни XVII ст.
3. Органи військово-адміністративного управління Коша.

4. Здійсніть підбір джерел наукової та навчальної літератури з цієї теми, які вийшли протягом останніх 3-х років (не менше 5-ти джерел).

5. Підготуйте тестові завдання з даної теми (не менше 5 запитань).

6. Підготуйте кросворд з даної теми.

7. Вирішити тестові завдання:

1. Головним джерелом козацького права був:

- а) гетьманське законодавство
- б) правовий звичай
- в) писаний закон
- г) Литовські статuti

2. Вітчизняні державознавці кваліфікують форму державно-правових зв'язків між Військом Запорозьким і Московським царством за угодою 1654 року як:

- а) протекторат
- б) входження до складу Московського царства
- в) воз'єднання
- г) приєднання

3. До органів військово-адміністративного управління Коша не належить...

- а) військова рада

- б) курінна рада
- в) сходки паланок
- г) гетьман.

4. Яким старовинним звичаєм на Запорізькій Січі міг врятуватися від смертної кари козак:

- а) публічно покаятися
- б) звернутися із письмовим проханням до Гетьмана
- в) укласти шлюб із дівчиною, що виявила бажання врятувати його
- г) піти в монастир

5. Назвіть рік ліквідації Запорозької Січі:

- а) 1750
- б) 1765
- в) 1775
- г) 1780.

6. Першу українську Конституцію було укладено :

- а) В.Винниченко
- б) І.Мазепою
- в) П.Орликом
- г) Б. Хмельницьким

7. Козацькому праву були притаманні:

- а) усна форма викладення, суворість покарань, становість
- б) привалювання норм публічного права, обрядовість
- в) обидві відповіді є вірними
- г) правильна відповідь відсутня.

8. У 1572 році прийнято ...

- а) Грамоту Стефана Баторія
- б) Ординацію Війська Запорозького
- в) Статті Богдана Хмельницького
- г) «Артикули» Генріха Валуа.

9. До компетенції полковника у Гетьманщині входили:

- а) тільки військові повноваження
- б) військові, адміністративні, судові повноваження
- в) законодавчі повноваження

г) конституційні повноваження

10. Перша Малоросійська колегія діяла протягом ...

- а) 1722 – 1727 рр.
- б) 1732 – 1737 рр.
- в) 1742 – 1747 рр.
- г) 1752 – 1757 рр.

Глосарій

Березневі статті – комплекс документів, які регламентували політичне і правове становище Гетьманщини після Переяславської ради і включення України до складу Московського царства.

Гетьман – назва вищих воєначальників у таких державних і військово-державних утвореннях, як Велике князівство Литовське, Королівство Польське, Річ Посполита Обох Народів та Військо Запорозьке Низове.

Гетьман Війська Запорізького – колишня історична урядова посада та політична інституція Війська Запорізького в Україні, яка була еквівалентом глави держави. Посада була ліквідована указом Російського Правлячого Сенату від 17 листопада 1764 р.

Гетьманщина – українська козацька держава на території Наддніпрянщини, Сіверщини, Полісся та Східного Поділля. Веде свій початок від найбільшого козацького повстання в Речі Посполитій — Хмельниччини.

Запорізька Січ – укріплений осередок нереєстрового Війська Запорізького Низового другої половини XVI — кінця XVIII століття, що був розташований за порогами Дніпра.

Козак – члени самоврядних чоловічих військових громад, що з 15 століття існували на теренах українського «Дикого поля», в районі середніх течій Дніпра та Дону, на межі християнського й мусульманського світів.

Козацька старшина – військовий та адміністративний керівний орган Запорізької Січі, реєстрового козацтва, Гетьманщини, а також Слобідської України.

Конституція П.Орлика – договір гетьмана Війська Запорізького Пилипа Орлика зі старшиною та козацтвом Війська (від усієї старшини та козацтва конституцію Орлика підписав кошовий отаман Кость Гордієнко), який визначав права і обов'язки усіх членів Війська.

Малоросійська колегія (перша) – державний орган для керування українськими землями, що входили в склад Російської

імперії, який був заснований 16 (27) травня 1722 року і проіснував до 1727 р.

Ординація Війська Запорозького – постанова сейму Королівства Польщі, видана у грудні 1638 року після придушення козацько-селянського повстання під керівництвом Павлюка та Скидана.

Посполиті – селяни Лівобережної і Слобідської України в другій половині XVII — XVIII століттях та некозацьке населення (селянство) Запоріжжя за часів Нової Січі (1734—1775). До визвольної війни 1648—1654 та в перші роки після неї в Україні посполитими називали селян і міщан. Згодом ця назва закріпилася тільки за селянами.

Рекомендована література до Теми 5:

1. Гуржій О.І. Українська козацька держава в другій половині XVII – XVIII ст.: Кордони, населення, право. – К.: Основи, 1996.

2. Єрмолаєв В.М., Козаченко А.І. Органи влади і управління Української держави (друга половина XVII – XVIII ст.). Навчальний посібник. – Харків: Прапор, 2002.

3. Козаченко А. Державне право України другої пол. XVIII ст. // Вісник Академії прав. наук України. – 2004. - № 4. – с. 47 – 53.

4. Мироненко О. Вітчизняний конституціоналізм від І. Мазепи до К. Розумовського (1687-1764) // Вісник Академії правових наук України – 2000 - №2.

5. Мироненко О.М. Конституції українських гетьманів XVII – XVIII ст. як об'єкти офіційного тлумачення, захисту і грубих порушень. // Вісник Конституційного Суду України – 1999 - №5.

6. Шишкін В. Конституція, яка випередила час. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://incognita.day.kiev.ua/konstitucziya-ya-ka-viperedila-chas.htm/>

7. Яковлів А.І. Українсько-московські договори в ХУІІ – ХУІІІ віках. // Антологія української юридичної думки. Том 2. Історія держави і права України: Руська правда // За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К., 2002.

8. Історія державності України : експериментальний підручник / За заг. ред. Бандурки О.М., Ярмиша О.Н. – [кол. авторів: В.А. Греченко, О.А.Гавриленко, М.М. Столбуненко. та ін.]. - Х. : ТОВ «Одісей», 2004. – 608 с.

9. Іванов В. М. Історія держави і права України: Підручник. — К.: МАУП, 2007. — 552 с.

10. Телькінена Т.Е. Практикум з історії держави і права України. – Дніпропетровськ, 2008.

ТЕМА 6. Держава і право українських земель у складі Російської та Австрійської імперій (кінець XVIII – початок XX ст.)

Методичні поради щодо підготовки до теми.

Вивчення теми слід почати з з'ясування юридичних наслідків Кючук-Кайнарджійського договору 1774 р. та включення Правобережжя й Волині до складу Російської імперії. Під час вивчення положень цієї теми особливу увагу слід звернути на ліквідацію автономності земель України.

Опанування змісту теми передбачає розгляд адміністративної реформи початку XIX ст., самоврядування державних селян за реформою 1837-1841 рр.

Слід з'ясувати передумови, мету та основні напрямки державних реформ другої половини XIX ст., причини селянської реформи 1861 р. та її юридичні акти селянської реформи. Доцільно ознайомитись з тестом «Маніфесту» від 19 лютого 1861 р. «Загального положення про селян, що вийшли з кріпосної залежності». Необхідно зрозуміти важливість наслідків реформи 1861 року та Земської реформи 1864 року.

Важливо розглянути зміни у державному ладі на початку XX ст., зміни у формі правління в наслідок з революції 1905 року, а також наслідки для України столипінської аграрної реформи.

Необхідно опрацювати інформацію щодо системи органів місцевого самоврядування в українських губерніях Російської імперії.

Опанування змісту теми передбачає розгляд юридичного оформлення інкорпорації західноукраїнських земель Австрією, утворення коронного краю Галичина. Доцільно ознайомитись з тестом окремих джерел права: імператорські патенти, закони рейхсрату, Цивільний кодекс 1811 р., Цивільний процесуальний кодекс (1781 р., 1825 р.), Кримінальні кодекси (1787, 1803 і 1852 рр), Кримінально-процесуальні кодекси 1768, 1853 і 1873 рр.

Роль і значення теми для майбутньої професійної діяльності.

Опанування цієї теми сприяє формуванню глибокої особистої поваги до загальноновизнаних моральних і правових цінностей, багатовікових традицій розвитку вітчизняної державності, правових інститутів та сучасного конституційного статусу України як суверенної, незалежної, демократичної держави, що вкрай необхідно сучасному працівнику правоохоронних органів, який має працювати в умовах громадянського суспільства.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Підготувати на вибір реферат, презентацію, есе чи наукові тези доповіді за однією з рекомендованих тем. Тема для написання есе та наукових тез доповідей додатково узгоджується з викладачем.

Рекомендовані теми:

1. Ліквідація автономності земель України.
2. Правовідносини власності на землю в українських губерніях за аграрною реформою 1861 року.
3. Органи місцевого самоврядування в українських губерніях Російської імперії.
4. Кючук-Кайнарджійський договір з Туреччиною 1774 р.
5. Комітет у справах західних губерній (1831-1848 рр.).
6. Інвентарні правила 1847 – 1848 рр.
7. Передумови, мета та основні напрямки державних реформ другої половини ХІХ ст.
8. Причини та підготовка селянської реформи 1861 р.
9. Судова реформа 1864 року.
10. Право на українських землях (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.).
11. Статути карного та цивільного судочинства 1864 р.
12. Військовий статут про покарання 1875 року.
13. Кримінальне уложення 1903 р.
14. Зміни у державному ладі на початку ХХ ст.
15. Зміни у формі правління в наслідок революції 1905 року.
16. Третьочервневий державний переворот 1907 р. і його наслідки для України.
17. Столипінська аграрна реформа.
18. Юридичне оформлення інкорпорації західноукраїнських земель Австрією.
19. Революція 1848 р. і створення Головної Руської Ради у Львові.
20. Кодифікаційні роботи в Австрії.

2. Заповніть порівняльну таблицю (критерії порівняння визначте самостійно).

	Валуєвський циркуляр	Емський указ

3. Складіть схему за однією з обраних тем:

1. Кодифікаційні проекти початку XIX ст.
2. Земська реформа 1864 року.
3. Адміністративна реформа початку XIX ст.

4. Здійсніть підбір джерел наукової та навчальної літератури з цієї теми, які вийшли протягом останніх 3-х років (не менше 5-ти джерел).

5. Підготуйте тестові завдання з даної теми (не менше 5 запитань).

6. Підготуйте кросворд з даної теми.

7. Вирішити тестові завдання:

1. У тексті Конституції Австро-Угорської імперії 1867р. інститут контрастигнації було закріплено :

- а) ст. 3
- б) ст. 10,
- в) ст. 12
- г) відсутня правильна відповідь

2. Таємне розпорядження міністра внутрішніх справ Російської імперії 1863 р. до територіальних цензурних комітетів, в якому наказувалося призупинити видання значної частини книг, написаних «малоросійською» мовою – це ...

- а) Валуєвський циркуляр
- б) Емський указ
- в) Екстракт малоросійських прав
- г) Процес кратний, приказний.

3. Рейхсрат - це:

- а) найвищий законодавчий орган Австро-Угорської імперії
- б) найвищий виконавчий орган Австро-Угорської імперії
- в) найвищий судовий орган Австро-Угорської імперії
- г) орган місцевого самоврядування

4. Розпорядження російського імператора Олександра II від 18(30) травня 1876, спрямоване на витіснення української мови з культурної сфери і обмеження її побутовим вжитком, призвів до

тимчасової дезорганізації українського руху в Наддніпрянщині – це...

- а) Валуєвський циркуляр
- б) Емський указ
- в) Екстракт малоросійських прав
- г) Процес кратний, приказний.

5. Скасування кріпацтва відбулося у:

- а) 1841 році
- б) 1851 році
- в) 1861 році
- г) 1871 році.

6. Найнижча адміністративно-територіальна одиниця, підрозділ повіту, а з 1861 року – одиниця станового селянського самоврядування – це....

- а) волость
- б) губернія
- в) сейм
- г) жупа

7. Якому поняттю відповідає наступна дефініція «історична адміністративно-територіальна одиниця в Центральній Європі та на Балканах, що характерна головно для середньовічних слов'янських державних утворень»?

- а) волость
- б) губернія
- в) сейм
- г) жупа

8. У якому році було ліквідовано Гетьманщину як адміністративну одиницю імперії?

- а) 1771 р.
- б) 1781 р.
- в) 1791 р.
- г) 1799 р.

9. У якому році “Жалуваною грамотою” імператриці українська шляхта і козацька старшина зрівнялися в правах і привілеях з російським дворянством?

- а) 1775 р.

- б) 1785 р.
- в) 1795 р.
- г) 1799 р.

10. Оберіть з наведеного переліку основоположний акт, що закріпив селянську реформу 1861 і передбачав скасування кріпацтва.

- а) Звід законів Російської імперії
- б) Маніфест до малоросійського народу
- в) Екстракт малоросійських прав
- г) Загальне положення про селян, що вийшли з кріпосної залежності.

Глосарій

Валуєвський циркуляр 30 липня (18 липня) 1863 року – таємне розпорядження міністра внутрішніх справ Російської імперії Петра Валуєва до територіальних цензурних комітетів, в якому наказувалося призупинити видання значної частини книг, написаних «малоросійською», тобто українською мовою.

Волость – адміністративна одиниця нижчого рівня у Східній Європі. у Російській імперії та Радянській Росії – найнижча адміністративно-територіальна одиниця, підрозділ повіту, а з 1861 року – одиниця станового селянського самоврядування. Ліквідована у ході адміністративно-територіальної реформи 1922–1923 років.

Галицький крайовий сейм (сойм) – представницько-законодавчий орган австрійської провінції Королівство Галичини та Володимирії з Великим князівством Краківським, князівством Освенцімським і князівством Заторським. Діяв у 1861-1918 роках (реально працював до 1914, формально ліквідований 1920 року).

Галицький становий сейм, також Стани Галицькі – протопарламент Королівства Галичини та Володимирії, що діяв у 1775–1848 роках.

Губернатор – офіційний представник влади, голова місцевого підлеглого уряду колонії, штату, території тощо.

Генерал-губернатор – призначений представник глави держави або уряду для управління територією, зазвичай у колоніально-імперіальному контексті.

Емський указ – розпорядження російського імператора Олександра II від 18(30) травня 1876, підписане в Бад-Емсі і спрямоване на витіснення української мови з культурної сфери і обмеження її побутовим вжитком, призвів до тимчасової дезорганізації українського руху в Наддніпрянщині.

Жандармерія – різновид військової поліції та орган політичного розшуку. У Російській Імперії діяв окремий корпус жандармерії («отдельный корпус жандармов»), створений Миколою I 1827. Він підлягав міністерству внутрішніх справ із окремим командиром корпусу, штабом і жандармським управлінням.

Жупа — історична адміністративно-територіальна одиниця в Центральній Європі та на Балканах, що характерна головно для середньовічних слов'янських державних утворень

Загальне положення про селян, що вийшли з кріпосної залежності – основоположний акт, що закріпив селянську реформу 1861 у Росії. Прийняте 19.11.1861. Ним проголошувалося скасування кріпосного права, надання селянам статусу «вільних сільських обивателів».

Земська реформа – реформа системи регіонального управління Російської імперії, зумовлена необхідністю пристосувати самодержавний лад до потреб капіталістичного розвитку та прагненням царської влади залучити на свій бік лібералів у боротьбі з революційним рухом.

Українська думська громада – об'єднання депутатів-українців, депутатська група Державної Думи, що складалася з національно свідомих депутатів від губерній України в I та II Державній думі Російської імперії. Депутати висували вимоги забезпечення Україні національно-культурної та територіальної автономії.

Рекомендована література до Теми 6:

1. Білоконь М.В. Органи державного управління та місцевого самоврядування в Російській імперії у другій половині XIX ст. – Харків, 2003.
2. Білокінь О.І. Українське питання в Державній Думі Російської імперії (1906-1917 рр.): Автореф. канд. іст. наук. -Харків, 2001.
3. Грицак В.М. Губернатор в державному механізмі Російської імперії в другій половині XIX ст. – Харків, 2003.
4. Драгоманов М. П. Пропаший час: українці під Московським царством // Пам'ятки України. – 1990. – №4; 1991. – №4.
5. Казанцев Э.М. История царской прокуратуры. – С-Пб, 1993.
6. Москаль Г.Г. Інститут тимчасового генерал-губернатора в Україні у кінці XIX - на початку XX ст. Автореферат дис... к.ю.н. – Харків, 2002.
7. Поляков І.І. Організація та діяльність судових органів Таврійської губернії за Судовою реформою 1864 року (60-і – 90 – і роки XIX ст.) Автореферат дис... к.ю.н. – Харків, 2002.

8. Рапацька Л.П. Правове регулювання мовної політики в Україні наприкінці XVIII - на початку XXI ст. (на матеріалах Криму). Автореферат дис... к.ю.н. – К., 2005.

9. Россіхін В.В. Пенітенціарна система Російської імперії в XIX - на початку XX ст. (на матеріалах українських губерній). Автореферат дис... к.ю.н. – Харків, 2005.

10. Саксонов В.Б. Фіскальна політика Російської імперії як фактор колонізації Південної України у середині XVIII століття // Вісник Університету внутрішніх справ. Вип. 14. – Харків. – 2001.

11. Самойленко Е.А. Киевская городская полиция в середине XIX – начале XX вв. – К., 2000.

12. Селіхов Д.Особливості правового статусу губерній Лівобережної України та його відображення в законодавчих актах другої половини XIX початку XX ст.// Вісник Академії правових науке. -2001. - № 1.

13. Талдикін О.В. Адміністративно-поліцейський апарат царизму в Україні у ХУІІІ – першій половині XIX ст. Автореферат на здоб... к.ю.н. – Харків, 2000.

14. Ярмиш О.Н. Каральний апарат самодержавства в Україні в кінці XIX – на початку XX ст.: Монографія. – Харків, 2001.

ТЕМА 7. Революція та спроби відновлення української державності (1917-1920 рр.)

Методичні поради щодо підготовки до даної теми

Для вивчення даної теми необхідно проаналізувати процес становлення Української Центральної Ради (УЦР) як міжпартійного координаційного центру, національного представницького і вищого законодавчого органу після проголошення УНР; розглянути склад, компетенцію і порядок діяльності Генерального Секретаріату.

Важливо з'ясувати надбання і прорахунки УЦР в організації місцевої влади і місцевого самоврядування; особливості реформування судочинства і створення прокуратури; обставини та наслідки проголошення незалежності Української Народної Республіки, взаємини Центральної Ради і Тимчасового уряду.

Спираючись на першоджерела, слід ознайомитися з історією прийняття та змістом Універсалів УЦР, рішеннями Українського національного конгресу, звернути увагу на такі закони, як земельний, про громадянство та ін.

Зверніть увагу, що при висвітленні обставин прийняття Конституції УЦР, необхідно розкрити її структуру, зміст і значення; з'ясувати, якою формою правління мала стати держава Україна за цією конституцією.

Роль і значення теми для майбутньої професійної діяльності

Вивчення теми має значне теоретичне, загальнометодологічне та практичне значення для здобувачів вищої освіти. Засвоєння особливостей державотворчих процесів на теренах України, особливо в умовах розгортання Української революції, сприятиме формуванню вмінь та навичок аналізувати процеси виникнення, становлення та розвитку вітчизняної державно-правової системи. А також вихованню активної життєвої та громадянської позиції, розвитку інтелектуального творчого мислення.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Підготувати на вибір реферат, презентацію, есе чи наукові тези доповіді за однією з рекомендованих тем. Тема для написання есе та наукових тез доповідей додатково узгоджується з викладачем.

Рекомендовані теми:

1. Українська революція (1917—1920 рр.): причини та наслідки
2. Українська революція (1917—1920 рр.): основний перебіг подій
3. Лютнева революція 1917 року і створення Українського парламенту - Центральної Ради.
4. Зовнішня політика Центральної Ради (1917 – 1918 роки)
5. Політичний портрет Михайла Грушевського
6. Володимир Винниченко як керівник уряду Центральної Ради
7. Центральна Рада, її роль у відновленні української державності
8. Перша відозва «До українського народу» УЦР від 9 (22) березня 1917 року: суть та значення документу
9. Автономія України – мета та діяльність Центральної Ради.
10. Склад і юридичний статус УЦР.
11. Перший універсал ЦР: основні положення документу та історичне значення.
12. Другий Універсал ЦР. основні положення документу та історичне значення.
13. Третій Універсал ЦР основні положення документу та історичне значення.
14. Проголошення УНР. IV Універсал Центральної Ради
15. Політичний портрет Симона Петлюри
16. Конституція Української Народної Республіки (29 квітня 1918 р.): суть та юридичне значення.
17. Геополітичний аспект українського державотворення на початку ХХ ст.
18. Роль України у діяльності Ліги Націй (1917 – 1918 рр.)
19. Українська держава періоду гетьмана П. Скоропадського.
20. Юридичне оформлення Гетьманату та організація його військових структур

2. Заповніть порівняльну таблицю «Універсали Центральної Ради»

Універсал Центральної Ради	Причини видання Універсалу	Основний зміст Універсалу	Наслідки прийняття Універсалу

3. Складіть схему за однією з обраних тем:

1. Створення УЦР як вищого державного органу влади в Україні;

2. Створення Української Народної Республіки як автономної державної одиниці Російської Республіки;

3. Створення Генерального Секретаріату - першого уряду автономної України.

4. Здійсніть підбір джерел наукової та навчальної літератури з даної теми, які вийшли протягом останніх 3-х років (не менше 5-ти джерел).

5. Здійсніть підбір відеоматеріалів з даної теми (тривалість одного відеосюжету не має перевищувати 10 хв. та мати формат MP4).

6. Підготуйте тестові завдання з даної теми (не менше 10 запитань).

7. Вирішити тестові завдання:

1. Коли була створена Центральна Рада?

- а) у лютому 1917 р.;
- б) у квітні 1917 р.;
- в) у березні 1917 р.;
- г) у травні 1917 р.

2. Лідери Центральної Ради прагнули добитися від Тимчасового уряду:

- а) незалежності України;
- б) поширення влади на всю територію України;
- в) визнання України як самостійної держави;
- г) широкої автономії для України.

3. Хто став ініціатором створення української армії?

- а) М.Грушевський;
- б) В.Винниченко;
- в) С.Петлюра;
- г) М.Міхновський.

4. Коли прийнято I Універсал Центральної Ради?

- а) 3 березня 1917 р.;
- б) 10 червня 1917 р.;
- в) 3 липня 1917 р.;
- г) 4 березня 1917 р.

5. Хто очолив Генеральний Секретаріат?

- а) М.Грушевський;
- б) С.Єфремов;
- в) С.Петлюра;
- г) В.Винниченко.

6. Статус Генерального Секретаріату за II Універсалом?

- а) крайовий орган Тимчасового уряду;
- б) дорадчий орган Тимчасового уряду;
- в) дорадчий орган Центральної Ради;
- г) єдиний представник влади в Україні.

7. Викресліть зайве серед актів, якими регламентувалася діяльність Генерального секретаріату.

- а) Статут Генерального секретаріату;
- б) Інструкція Тимчасового уряду;
- в) Декларація Генерального Секретаріату;
- г) Декрет Петроградської Ради робітничих і солдатських депутатів.

8. Створення Української Народної Республіки проголошено:

- а) I Універсалом;
- б) II Універсалом;
- в) III Універсалом;
- г) IV Універсалом.

9. Яким актом було проголошено незалежність УНР?

- а) I Універсалом;
- б) II Універсалом;
- в) III Універсалом;
- г) IV Універсалом.

10. Виконавчим органом Центральної Ради за IV Універсалом була:

- а) Рада Народних Міністрів;
- б) Українські Установчі Збори;
- в) Генеральний Секретаріат;

г) Рада Міністрів.

11. У якому документі УЦР вперше сформулювала широку програму соціально-економічних перетворень?

- а) I Універсал;
- б) Статут Генеральному Секретаріату;
- в) III Універсал;
- г) IV Універсал.

12. Укажіть дату проголошення радянської влади в Україні.

- а) 25 лютого (8 березня) 1917 р.;
- б) 4 (17) березня 1917 р.
- в) 25 жовтня (7 листопада) 1917 р.
- г) 12 (25) грудня 1917 р.

13. Прочитайте факти з біографії історичного діяча та визначте його прізвище.

«Видатний український історик, політичний і державний діяч. Очолював кафедру української історії у Львівському університеті, Наукове товариство ім. Т. Шевченка. Один із ініціаторів створення і голова ТУП. У 1917 р. був обраний головою Української Центральної Ради. У квітні 1918 р. обраний Президентом УНР».

- а) М. Грушевський;
- б) М. Міхновський;
- в) В. Винниченко;
- г) П. Скоропадський.

14. Визначте назву української політичної партії, яка була яскравою представницею консервативної політичної течії, спиралася на традиційні цінності українського суспільства — приватну власність і хуторянське селянське господарство; одним із її лідерів був В. Липинський.

- а) УСДРП;
- б) УПСР;
- в) УДХП;
- г) УПСФ.

15. Зовнішня політика Української гетьманської держави мала такі напрями:

а) Установлення дипломатичних відносин із 12-ма країнами (пріоритет надавався відносинам із Німеччиною, окупаційна

адміністрація якої активно втручалася у внутрішні справи України). Підписання перемир'я з Радянською Росією;

б) Визнання українських територій, які залишилися у складі європейських держав;

в) курс на відновлення «Великої Росії»;

г) курс на інкорпорацію у склад Німецької імперії.

Глосарій

Антанта – військово-політичне угруповання, утворене внаслідок низки договорів між Францією, Росією та Великобританією протягом 1891–1907 рр.

Версальський мирний договір – договір країн-переможниць у Першій світовій війні (Великобританії, Франції, Італії, США та ін.) з Німеччиною, підписаний 28 червня 1919 р. у Версалі. За умовами договору Німеччина втрачала свої заморські колонії та низку територій у Європі. Умови договору призвели до гострої реакції в німецькому політикумі, приходу до влади А. Гітлера та Другої світової війни.

Директорія УНР – найвищий орган державної влади УНР. Діяв з 14 листопада 1918 р. до 10 листопада 1920 р.

Екзильний уряд – уряд у вигнанні, що добровільно чи внаслідок певних обставин перебуває за межами власної держави, але має певні юридичні права на керування нею. Протягом ХХ ст. існувало кілька українських екзильних урядів (ЗУНР, УНР, Гетьманат)

Західноукраїнська народна республіка, ЗУНР – українська держава, утворена на українських землях, що входили до складу Австро-Угорської імперії після Першої світової війни. Існувала з 18 жовтня 1918 р. до 18 липня 1919 р., а до 15 березня 1923 р. діяв екзильний уряд ЗУНР.

Українська Держава – українська держава, що існувала протягом 29 квітня — 14 грудня 1918 р. на території Центральної, Східної та Південної України. Очолював Українську Державу гетьман Павло Скоропадський. Постала на місці УНР в результаті державного перевороту. У внутрішній політиці опиралася на козацькі традиції державотворення. У зовнішній політиці дотримувалася антибільшовицького курсу, орієнтувалася на союз із Кубанню й Доном. Повалена під час антигетьманського повстання, очолюваного Директорією УНР. В історіографії інколи називається Гетьманатом.

Українська Народна Республіка, УНР – назва української держави у 1917–1920 рр. Після захоплення влади більшовиками і початку агресії радянської Росії проти України Центральна Рада 9-11 січня 1918 р. проголосила самостійність УНР. У квітні 1918 р. внаслідок

приходу до влади П. Скоропадського замість УНР була проголошена Українська Держава. У грудні 1918 р. – відновлена Директорією УНР. Перестала існувати наприкінці листопада 1920 р. внаслідок остаточного захоплення території УНР російськими більшовиками.

Українська Центральна Рада, УЦР – громадсько-політична організація, заснована у Києві. Діяла з березня 1917 р. до 29 квітня 1918 р. Після проголошення УНР виконувала роль вищого законодавчого органу держави.

Рекомендована література до Теми 7:

1. Держалюк М. С. Міжнародне становище України та її визвольна боротьба у 1917-1922 роках : монографія / М. С. Держалюк. - К. : Оріяни, 1998. - 240 с.

2. Документи з історії національно-визвольного руху в Україні ХХ ст. - К.: Літопис УПА, 1995. Історія держави і права України / за ред. В.Я. Тація.- К.: ін юре, 2000, 120 с.

3. Іванов В. М. Історія держави і права України: навчальний посібник. - К: Атіка, 2003, 411 с.

4. Корновенко С. В. Українська революція : хрестоматія для студ. іст. ф-ів вищ. навч. закл. України / С. В. Корновенко, А. Г. Морозов, О. П. Реєнт ; Інститут історії України НАН України, Черкаський держ. ун-т ім. Богдана Хмельницького. - Вінниця : Фоліант, 2004. - 176 с.

5. Проблеми вивчення історії української революції 1917-1921 рр. : [зб. ст.] / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України ; [редкол. : Р. Я. Пиріг (відп. ред.) та ін.]. - К. : Інститут історії України НАН України, 2008. - Вип. 3. - 179 с.

6. Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу : історичні есе-хроніки : у 4-х т. / В. Ф. Солдатенко. - Х. : Прапор, 2008 - Т. I : Рік 1917. - 2008. - 560 с.

7. Солдатенко В. Ф. Українська революція доби Центральної Ради: аналіз досвіду періодизації / В. Ф. Солдатенко // Український історичний журнал. – 2007. - № 3. - С. 3-25

8. Українська Центральна Рада : документи і матеріали : у 2-х т. - Т. 1 : 4 березня - 9 грудня 1917 р. - К. : Наукова думка, 1996. - 588 с.

9. Українське державотворення. Невитребуваний потенціал : словник - довідник / О. М. Мироненко, Ю. І. Римаренко, І. Б. Усенко, В. А. Чехович. - К. : Либідь, 2007. - 560 с.

Верстюк В. Ф. Українська Центральна Рада й українізація

військових частин російської армії / В. Ф. Верстюк // Український історичний журнал. - 2012. - № 3. - С. 4-28.

10. Хрестоматія з історії держави і права України: у 2-х т. / укладачі: Гончаренко В. Д., Рогожин А. Й., Святоцький О. Д. - К., 1997.

11. Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб. / А. С. Чайковський, О. Л. Копиленко, та інші. - К.: Юрінком інтер, 2003. – 656 с.

ТЕМА 8. Держава і право УСРР та українські землі в роки Другої світової війни

Методичні поради щодо підготовки до даної теми

Вивчення цієї теми слід розпочати з аналізу пакту Молотова—Ріббентропа, аналізуючи характер воєнної акції СРСР на західноукраїнських землях восени 1939 р. і на території Північної Буковини та Бессарабії влітку 1940 р. Варто визначити юридичну процедуру та наслідки приєднання цих територій до УРСР, новий адміністративно-територіальний поділ і процес формування органів місцевої влади, судових і правоохоронних органів; визначити особливості заходів радянської влади на даних територіях.

Особливу увагу треба приділити аналізу ролі фашистської окупаційної влади на території України, розгляду адміністративних одиниць та особливостей управління, спроб відновлення української національної державності, дати оцінку Акту відродження Української держави 1941 р.

Вивчення теми слід продовжити аналізом особливостей функціонування державно-правових інститутів Радянської України у воєнний час. Необхідно охарактеризувати процес перебудови державного апарату та розкрити повноваження і зміни в діяльності органів влади у воєнний час. В умовах війни зміни в правовій системі УРСР обумовлювалися завданнями оборони всієї країни і відбувалися відповідно до змін у загальносоюзному законодавстві. Слід дати пояснення змінам у цивільному, трудовому, колгоспному, земельному, сімейному, кримінальному і процесуальному праві.

Роль і значення теми для майбутньої професійної діяльності

Одним із найважливіших завдань при вивченні даної теми є забезпечення фундаментальної теоретичної підготовки майбутніх юристів-правознавців. А також створення умов для оволодіння на

професійному рівні основними категоріями історії та права. Формування умінь аналізувати процеси виникнення, становлення та розвитку системи держави і права України в умовах Другої світової війни та існування нацистського окупаційного режиму.

Комплексне вивчення теми дасть змогу сформувати інтелектуальну творчу особистість з активною життєвою позицією, здатної до постійної самоосвіти.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Підготувати на вибір реферат, презентацію, есе чи наукові тези доповіді за однією з рекомендованих тем. Тема для написання есе та наукових тез доповідей додатково узгоджується з викладачем.

Рекомендовані теми:

Комуністична партія — ядро тоталітарної системи. Монопольне становище ВКП(б) — КП(б) в суспільстві «Культ вождя»: сутність феномену та наслідки для радянської державності.

Міжнародні відносини у 1939 — першій половині 1941 рр. Агресивний курс гітлерівської Німеччини проти України. Пакт Молотова-Ріббентропа. Розподіл сфер інтересів між СРСР і Німеччиною.

Приєднання західноукраїнських земель, Північної Буковини і Південної Бессарабії до УРСР.

Ідеологічне оформлення радянського вторгнення в Польщу як возз'єднання братніх народів.

Розрахунки А. Гітлера на «бліцкриг» на Східному фронті. План «Барбаросса».

Плани Гітлера щодо включення українських земель до складу Великої Німеччини.

Нацистський новий порядок. Винищення населення за планом «Ост».

Перебудова державного апарату УРСР після нападу Німеччини на СРСР.

Новий окупаційний режим: суть та наслідки.

Феномен колабораціонізму: культурний та юридичний вимір.

Проблема колабораціонізму. Діяльність дивізії СС «Галичина».

Нацистське окупаційне законодавство: зміст та значення.

Голокост на окупованих теренах України.

Участь українців у військових та поліцейських формуваннях.

Нацистська пропаганда на окупованих територіях України: суть та значення.

Спроби відновлення української національної державності.

Зміни в цивільному, трудовому, кримінальному і процесуальному законодавстві УРСР у роки війни.

Створення нового співвідношення сил у Другій світовій війні: СРСР у складі антигітлерівської коаліції.

2. Заповніть порівняльну таблицю.

Критерії Порівняння	Договір про ненапад між СРСР та Третім Райхом від 23.08.1939.	Радянсько- німецький договір «Про дружбу і кордони» від 28.09.1939.
Причини прийняття		
Основні положення		
Юридичні наслідки		

3. Складіть схему за однією з обраних тем:

1. Окупація українських земель фашистською Німеччиною, Угорщиною та Румунією
2. Партизанська боротьба в Україні.
3. Діяльність ОУН і УПА

4. Здійсніть підбір джерел наукової та навчальної літератури з даної теми, які вийшли протягом останніх 3-х років (не менше 5-ти джерел).

5. Здійсніть підбір відеоматеріалів з даної теми (тривалість одного відеосюжету не має перевищувати 10 хв. та мати формат MP4).

6. Підготуйте тестові завдання з даної теми (не менше 10 запитань).

7. Вирішити тестові завдання:

1. До складу антигітлерівської коаліції входили:

- а) Британія, США, СРСР, Угорщина;
- б) Британія, США, Франція, СРСР, Болгарія;
- в) СРСР, США, Британія, Канада, Австралія.
- г) СРСР, США, Італія, Греція.

2. Коли почалася Велика Вітчизняна війна?

- а) 23 серпня 1939 року.
- б) 1 вересня 1939 року.
- в) 17 вересня 1939 року.
- г) 22 червня 1941 року.

3. Прочитайте уривок з історичного джерела та дайте відповідь на запитання.

«Польська держава та її уряд фактично перестали існувати. ...радянський уряд не може байдуже ставитися до того, що ... українці та білоруси, які проживають на території Польщі, кинуті напризволяще. ...радянський уряд дав розпорядження Головному командуванню Червоної Армії віддати наказ перейти кордон і взяти під свій захист життя і майно населення Західної України і Західної Білорусії».

Коли відбулася описана подія?

- а) 23 серпня 1939 р.;

- б) 1 вересня 1939 р.;
- в) 17 вересня 1939 р.;
- г) 28 вересня 1939 р.

4. Вкажіть, наслідки анексії СРСР окремих територій Польщі та Румунії упродовж 1939–1940 років:

- а) більшість українських територій увійшла до складу Радянського Союзу, лише Закарпаття залишилося у складі Угорщини;
- б) вперше в новітній історії всі українські землі були об'єднані в одній державі – Українській РСР;
- в) більшість українських територій увійшла до складу Радянського Союзу, лише Північна Буковина залишилася у складі Румунії;
- г) поряд з УРСР було створено ще дві нові радянські республіки – Карпатська Україна та Західноукраїнська Народна Республіка. ()

5. Велика Вітчизняна війна розпочалася

- а) 23 серпня 1939 р.;
- б) 1 вересня 1939 р.;
- в) 18 грудня 1940 р.;
- г) 22 червня 1941 р.

6. Український уряд, створений у червні 1941 р., очолив

- а) С. Бандера;
- б) Я. Стецько;
- в) М. Мельник;
- г) Р. Шухевич

7. Визначте дату підписання цитованого документу.

У зв'язку з підписанням пакту про ненапад [...] уповноважені обох сторін, що нижче підписалися, обговорили у цілком конфіденційному порядку питання про розмежування сфер обопільних інтересів у Східній Європі.

- а) 23 серпня 1939 р.
- б) 1 вересня 1939 р.
- в) 17 вересня 1939 р.
- г) 22 червня 1941 р.

8. Визначте, про кого йдеться в наведеному уривку.

Визначний український політичний діяч, один із лідерів національно-визвольного руху 1930-50-х рр. У 1939 р. він разом із активом ОУН за короткий час виробив детальний план розбудови мережі ОУН на теренах усієї України. 30 червня 1941 р. ОУН під його керівництвом проголосила у Львові відновлення на західноукраїнських землях української державності. У липні 1941 р. був заарештований окупаційною владою й ув'язнений у концентраційному таборі Саксенгаузен.

- а) С. Бандера
- б) А. Мельник
- в) Р. Шухевич
- г) Я. Стецько

9. В якому місті перебувала гітлерівська адміністрація окупованої України?

- а) Київ
- б) Одеса
- в) Рівне
- г) Львів

10. Який регіон був включений до Генерального губернаторства (Польща)?

- а) Волинь
- б) Правобережжя
- в) Полтавщина
- г) Східна Галичина

11. Другий фронт в Європі було відкрито:

- а) 9 травня 1944 року;
- б) 6 червня 1944 року;
- в) 20 листопада 1943 року;
- г) 21 листопада 1944 року.

12. Вкажіть військову операцію Червоної Армії, внаслідок якої завершилося визволення від фашистської окупації території України в її довоєнних кордонах:

- а) Корсунь-Шевченківська;
- б) Яссько-Кишинівська;
- в) Карпато-Ужгородська;
- г) Львівсько-Сандомирська. ()

13. СМЕРШ (аббревіатура початкових букв гасла рос. Смерть шпионам!) – відділ контррозвідки народного комісаріату оборони (НКО) СРСР був сформований для:

- а) оборони тилу Червоної армії;
- б) боротьби з дезертирством, шпигунами і диверсантами, а також виконував репресивні функції серед військовослужбовців та мирного населення;
- в) контррозвідна діяльність;
- г) розгляду обвинувальних вироків на фронті.

14. У результаті успішного проведення в 1944 р. радянськими військами Курсунь-Шевченківської наступальної операції:

- а) створено сприятливі умови для звільнення Правобережної України;
- б) звільнено територію УРСР у її довоєнних кордонах;
- в) визволено Північне Причорномор'я та Крим;
- г) визволено Лівобережну Україну.

15. Позначте прізвище діяча, який очолював делегації УРСР на Сан-Францискській (1945), Паризькій (1946–1947) та Дунайській (1948) міжнародних конференціях:

- а) Д. Мануїльський;
- б) А. Громико;
- в) П. Погребняк;
- г) М. Хрущов.

Глосарій

1-й Український Фронт – оперативно-стратегічне об'єднання радянських військ з 20-го жовтня 1943 р. до 10-го червня 1945 р. під час Другої світової війни. Утворений в результаті перейменування Воронежського фронту. Командувачі: Микола Ватутін, Георгій Жуков та Іван Конєв.

Абвер (нім.) – орган військової розвідки та контррозвідки нацистської Німеччини у 1933-1945 рр.

Айнзатцгрупи (нім.) – оперативні спеціальні групи нацистської поліції безпеки та СД, призначені для придушення будь-якого спротиву на окупованих територіях і проведення розстрілів, насамперед – євреїв. На території України у роки Другої світової війни діяли айнзатцгрупи «С» і «Д».

Битва на Курській дузі або Курська битва – одна з ключових битв Другої світової війни, що тривала з 5 липня по 23 серпня 1943 р.

Передумови: під час зимового наступу Червоної армії і контрнаступу вермахту на Східній Україні у центрі радянсько-німецького фронту утворився виступ завглибшки до 150 км. і шириною до 200 км., обернений у західну сторону (так звана "Курська дуга"). Німецьке командування вирішило зруйнувати Курський виступ. З цією метою у квітні 1943 р. була затверджена військова операція під кодовою назвою "Цитадель". Внаслідок воєнних дій Хоча втрати німецьке командування не досягло поставлених завдань, а контрнаступ радянської армії остаточно закріпив за нею стратегічну ініціативу.

Вермахт – назва збройних сил нацистської Німеччини у 1935–1945 рр. Очолювало вермахт верховне головнокомандування, якому підлягали сухопутні, повітряні та військово-морські сили, а з 1940 р також війська СС. На чолі цих військ були свої головні командування. Верховним головнокомандуючим вермахту був рейхсканцлер Адольф Гітлер. Напередодні Другої світової війни у вермахті було близько 3 млн вояків, а його мак-симальна чисельність у грудні 1943 р. – близько 11 млн осіб.

Генеральний план «Ост» – секретна програма Третього Рейху з проведення етнічних чисток на території Східної Європи та її німецької колонізації після перемоги над СРСР. Перший варіант плану був розроблений у 1940 р. Був розрахований на 20-30 років і передбачав масове знищення або виселення 46-51 млн слов'ян, зокрема 65% населення Західної України, 75% Білорусі, значну частину Литви, Латвії та Естонії. Замість слов'ян передбачалося переселення 10 млн німецьких колоністів.

Геноцид – сукупність дій, або політика, спрямовані цілковито або частково на винищення національної, етнічної, расової, релігійної чи соціальної спільності людей. Здійснюється через убивства, завдання тяжких тілесних ушкоджень тощо. Політика Г. притаманна тоталітарним режимам, зокрема – гітлерівському в Німеччині (знищення мільйонів євреїв в окупованих країнах), сталінській диктатурі в СРСР (репресії та депортації, штучні Голодомори в Україні).

Народний комісаріат внутрішніх справ СРСР, НКВС СРСР (рос. Народный комиссариат внутренних дел СССР, НКВД СССР) – центральний орган державного управління СРСР 1934–1946 рр. у сфері держбезпеки. Утворений 10 липня 1934 р. 19 березня 1946 р. перейменований на Міністерство внутрішніх справ (МВС). Основні завдання: забезпечення громадського порядку і державної безпеки,

облік місць проживання громадян, реєстрація актів громадського стану, ведення держархівів, охорона кордонів СРСР, карний розшук, зовнішня розвідка, контррозвідка, виконання судових вироків, утримання й охорона виправних таборів і в'язниць.

Рекомендована література до Теми 8:

1. Доценко, Олена Г. Україна в роки Другої світової війни (1939 – 1945 рр.) : навч. посіб. / Олена Доценко ; [наук. ред. Клімаш А. І.] ; Київ. міжнар. ун-т. — К. : КиМУ, 2009. — 55 с.
2. Завальнюк, Олександр Михайлович. Україна в період Другої світової війни : навч. посіб. / О. М. Завальнюк, С. В. Олійник, С. В. Трубочанінов. — Кам'янець-Поділ. : Оіюм, 2012, 543 с. : табл.
3. Історія держави і права України. За ред. А.С. Чайковського.- К.: Юрінком Інтер, 2004, 491 с.
4. Історія держави і права України. За ред. В.Я. Тація.- К.: Ін Юре, 2000, 625 с.
5. Іванов В. М. Історія держави і права України. Навчальний посібник.-К.: Атіка, 2003, 411 с.
6. Лащенко Р.М. Лекції по історії українського права. – К., 1998.
7. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Навчальний посібник. - К.: Товариство "Знання", КОО, 1999. — 642 с.
8. Левітас Ф. Л. Друга світова війна: український вимір. — К. : Наш час, 2011, 271 с.
9. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене й доповнене. - К.: „Каравела”, Львів: „Новий світ - 2000”, „Магнолія плюс”, 2003.

ТЕМА 9. Держава і право УРСР у 1945 - 1991 рр.

Методичні поради щодо підготовки до даної теми

Під час підготовки самостійної роботи слід простежити основні тенденції державно-правового розвитку України у повоєнний час, період десталінізації, «хрущовської відлиги», «застою», доби становлення незалежності України. Звернути увагу на характеристику суспільно-політичного життя в Україні, розширення її міжнародних зв'язків та членство в ООН, сталінські репресії, депортації, голод 1946-1947 рр., боротьба режиму з «націоналізмом» і «космополітизмом», економічні експерименти та соціальні програми М.Хрущова, рух шістдесятників, зародження дисидентського руху тощо.

Важливо проаналізувати зміни в державному управлінні УРСР, відновлення юрисдикції народних, обласних судів і Верховного Суду, ознайомитися з переліком позасудових органів, які були наділені правами розглядати справи про державні злочини у період з 1945 по 1991 рр.

Аналізуючи розвиток права у визначений період, слід звернути увагу на зміни в цивільному, сімейному, трудовому, колгоспному, кримінальному, процесуальному праві. Необхідно розкрити основний зміст реорганізації влади і управління УРСР у період десталінізації, «хрущовської відлиги», «застою», доби становлення незалежності України. Вивчити причини та наслідки процесів децентралізації органів внутрішніх справ і управління судовою системою, спробам радикальних змін у системі державного управління.

Роль і значення теми для майбутньої професійної діяльності

Одним із найважливіших завдань при вивченні даної теми є забезпечення фундаментальної теоретичної підготовки майбутніх юристів правоохоронців. А також створення умов для оволодіння на професійному рівні основними категоріями історії та права. Формування умінь аналізувати процеси виникнення, становлення та розвитку системи держави і права України в становлення незалежності, а саме у періоди державотворення доби М.Хрущова, Л.Брежнєва, М.Горбачова.

Комплексне вивчення теми дасть змогу сформувати інтелектуальну творчу особистість з активною життєвою та громадянською позицією, здатної до постійної самоосвіти.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Підготувати на вибір реферат, презентацію, есе чи наукові тези доповіді за однією з рекомендованих тем. Тема для написання есе та наукових тез доповідей додатково узгоджується з викладачем.

2. Рекомендовані теми:

1. Відродження і відбудова народного господарства (1945 – 1955 рр.);
2. Основні напрями програми відбудови відповідно до закону «Про п'ятирічний план відбудови і розвитку народного господарства Української РСР на 1946-1950 рр.»;
3. Придушення боротьби ОУН-УПА проти радянської влади;
4. Хрущовська "відлига": сутність та значення;

5. Політичні процеси в СРСР та Україні. Система влади на зламі 1950-60-х рр.
6. Причини та наслідки посилення неосталінського тоталітарного режиму;
7. Розгортання ідеологічних та антисемітських кампаній в Україні: «ждановщина», боротьба з «космополітами»
8. Міжнародні зв'язки України. Діяльність постійного представництва УРСР в ООН.
9. Сутність процесів застою і кризи радянського суспільства у період так званої "брежнєвщини");
10. Причини появи та зміст концепцій «розвинутого соціалізму» та «радянського народу як нової історичної спільноти»;
11. Економічне становище УРСР в кінці 70-х — на початку 80-х рр. Наростання бюрократичного централізму;
12. Дисидентський рух. Причини активізації опозиційного руху, його основні напрямки та форми;
13. Політична діяльність В'ячеслава Чорновола;
14. І. Дзюба. «Інтернаціоналізм чи русифікація?»
15. Україна в ООН і світових спеціалізованих організаціях (1970 – 1980-ті рр.);
16. Державно-політичний лад УРСР періоду перебудови;
17. Правова система УРСР періоду перебудови;
18. Українська Гельсінська Спілка: суть та значення діяльності;
19. Політичні процеси в умовах політики демократизації М.Горбачова;
20. Міжнародні відносини СРСР (УРСР) в роки «холодної війни».

2. Заповніть порівняльну таблицю.

Критерії порівняння	УРСР 1945 – 1955 рр.	УРСР 1964 – 1985 рр.	УРСР 1985 – 1991 рр.
Органи державної влади			
Зміни у системі законодавства			

3. Складіть схему за однією з обраних тем:

1. УРСР на міжнародній арені 1945 – 1955 рр.
2. УРСР на міжнародній арені 1964 – 1985 рр.
3. УРСР на міжнародній арені 1985 – 1991 рр.

4. Здійсніть підбір джерел наукової та навчальної літератури з даної теми, які вийшли протягом останніх 3-х років (не менше 5-ти джерел).**5. Здійсніть підбір відеоматеріалів з даної теми (тривалість одного відеосюжету не має перевищувати 10 хв. та мати формат MP4).****6. Підготуйте тестові завдання з даної теми (не менше 10 запитань).****7. Вирішити тестові завдання:****1. Процес ліквідації наслідків сталінізму, започаткований після смерті Й. Сталіна, називається:**

- а) депортація;
- б) депопуляція;
- в) демонополізація;
- г) десталінізація.

2. XX з'їзд КПРС, на якому з доповіддю «Про культ особи та його наслідки» виступив М. Хрущов, відбувся у:

- а) листопаді 1955 р.;
- б) лютому 1956 р.;
- в) червні 1956 р.;
- г) грудні 1957 р.

3. Лібералізація політичного режиму супроводжувалася:

- а) новими хвилями арештів;
- б) політичним і морально-психологічним оздоровленням суспільства;
- в) запровадженням екстенсивного характеру виробництва;
- г) кардинальними змінами в структурі партійного керівництва.

4. У чому виявилася демократизація суспільно-політичного життя в період «відлиги»?

- а) Була запроваджена демократична система виборів;

- б) припинилося втручання партійних органів у діяльність господарських і культурних установ;
- в) запроваджувалися «громадські засади» в різних галузях господарської, культурної діяльності, відбувалося певне скорочення управлінського апарату, активізувалася діяльність рад, профспілок, комсомолу;
- г) це призвело до наростання кризових явищ у суспільстві.

5. Позначте, як називається удосконалення всіх сфер життя, здійснюване під керівництвом КПРС у другій половині 80-х рр.:

- а) «відбудова»;
- б) «реконструкція»;
- в) «переобладнання»;
- г) «перебудова».

6. Переповнення грошового обігу масою надлишкових паперових грошей, що спричиняє знецінювання їх, зростання цін на предмети першої необхідності, називається:

- а) інфляція;
- б) лібералізація;
- в) реабілітація;
- г) спекуляція.

7. Укажіть поняття, якому відповідає наведене визначення. Перевищення попиту над пропозицією - це:

- а) депопуляція;
- б) дефіцит;
- в) дефолт;
- г) перевиробництво.

8. Народний Рух України був створений у

- а) вересні 1989 р.;
- б) квітні 1990 р.;
- в) липні 1990 р.;
- г) грудні 1991 р.

9. Декларацію про державний суверенітет країни було проголошено в:

- а) березні 1990 р.;
- б) травні 1990 р.;
- в) червні 1990 р.;

г) липні 1990 р.

10. Першими незалежність України визнали:

- а) Росія та Аргентина;
- б) Угорщина та Англія;
- в) Польща і Канада;
- г) Латвія і Литва.

11. У 1988 р. лідером Української Гельсінської спілки було обрано:

- а) Л. Лук'яненко;
- б) І. Драча;
- в) В. Чорновола;
- г) П. Павличка.

12. В результаті виборів 1 грудня 1991 р. першим Президентом незалежної України було обрано:

- а) І. Юхновського;
- б) В. Івашка;
- в) Л. Кравчука;
- г) С. Гуценка.

13. Перша українська політична партія, створена в процесі формування багатопартійної системи в Україні, мала назву:

- а) Українська республіканська партія;
- б) Демократична партія України;
- в) Українська християнсько-демократична партія;
- г) Українська соціал-демократична партія.

14. Який політичний діяч став першим міністром закордонних справ незалежної України?

- а) Ю. Звягільський;
- б) О. Мороз;
- в) А. Зленко;
- г) В. Фокін.

15. Зовнішня політика незалежної України базується на принципах:

- а) добросусідства, рівноправності, взаємоповаги, взаємовигоди, невтручання у внутрішні справи інших держав;
- б) висунення територіальних претензій до сусідніх держав;
- в) відновлення статусу ядерної держави, яка володіє ядерною зброєю;
- г) втручання у внутрішню політику країн «третього світу».

Глосарій

Відліга — неофіційна назва періоду історії СРСР, що розпочався після смерті Й. Сталіна (друга половина 1950-х р. — початок 1960-х р.). Його характерними рисами були певний відхід від жорсткої Сталінської тоталітарної системи, спроби її реформування в напрямку лібералізації, відносна демократизація, гуманізація політичного та громадського життя.

Застій – публіцистична назва періоду в історії СРСР 1964-1985 рр. Поняття "застій" відбиває загальні тенденції соціально-економічного і політичного розвитку радянської системи. "Застій" не передбачає припинення розвитку. У цей час здійснювалися реформи, реалізовувалися плани п'ятирічок, активно велось будівництво промислових об'єктів, житлових будинків тощо. Для цього періоду характерне досягнення відносної соціальної та матеріальної стабільності.

Командно-адміністративна система – політико-економічна модель управління суспільством, економікою, заснована на централізованій ієрархічній системі управління з директивними наказами.

Комітет державної безпеки СРСР, КДБ СРСР (до 1978 р. – КДБ при Раді Міністрів СРСР) – наступник ВНК-ОДПУ-НКДБ-МДБ. Утворений 13 березня 1954 р. указом Президії ВР СРСР. Після смерті Й. Сталіна та арешту Л. Берії статус органів державної безпеки змінили: їх виокремили з МВС СРСР, а їхня діяльність здійснювалася під жорстким контро-лем ЦК КПРС. На органи КДБ СРСР покла-далися функції розвідки, контр-розвідки, політичного розшуку, дізнан-ня та слідства. Їхній правовий статус визначався закритими (з грифами «таємно», «особливо та-ємно», «особливої важливості») підзаконними актами. На законодавчому рівні правовий статус КДБ СРСР було закріплено лише в останній пе-ріод його існування. 16 травня 1991 р. ВР СРСР ухвалила Закон «Про органи державної безпеки в СРСР». Однак на момент його введення в дію в Україні вже бу-ло взято курс на побудову влас-них органів державної безпеки.

Комуністична партія Радянського Союзу, КПРС – політична організація, програмною метою якої була побудова соціалізму і комунізму. Теоретичні засади КПРС — марксизм-ленінізм та пролетарський (соціалістичний) інтернаціоналізм. З I з'їзду (1898 р.) партія мала назву Російська соціал-демократична робітнича партія, РСДРП; з 1917 р. — Російська соціал-демократична партія (більшовиків), РСДРП(б); VII з'їзд (1918 р.) перейменував партію на Російську комуністичну партію (більшовиків), РКП(б), XIV з'їзд (1925 р.) – на Всесоюзну комуністичну партію (більшовиків), ВКП(б); XIX з'їзд (1952 р.) - на Комуністичну партію Радянського Союзу, КПРС.

Українська гельсінська група – назва дисидентської організації, що існувала і діяла в Україні у 1976-1982 рр. Основною своєю метою вважала повідомлення світової громадськості про стан дотримання прав людини в Україні і поширення серед громадян УРСР відомостей про порушення прав людини в республіці.

Неосталінізм – назва політичного режиму періоду "застою", що склалася за часів перебування при владі в СРСР Л.Брежнєва, В.Андропова та К.Черненко, який характеризувався спробою поновлення деяких рис сталінського режиму без заходів масових репресій

Перебудова (рос. перестройка) — загальна назва сукупності політичних і економічних реформ, що проводилися в СРСР у 1985–1991 роках. Складові частини Перебудови: у внутрішньополітичній сфері — політика гласності та демократизація суспільного життя; в економіці — введення елементів ринкових відносин; у зовнішній політиці — відмова від надмірної критики так званого капіталістичного ладу, значне поліпшення відносин зі США та демократичними країнами Західної Європи, визнання пріоритету загальнолюдських цінностей і глобальних світових проблем. До початку 1990-х років Перебудова призвела до загострення кризи в усіх сферах життя суспільства, що спричинило ліквідацію влади КПРС і розпад СРСР.

Рекомендована література до Теми 9:

1. Захарченко П. Історія держави і права України: [підручник] / П. Захарченко. – К. : Атіка, 2004. – 368 с.
2. Іванов В. Історія держави і права України: підручник. — К. : АУП, 2007. — 552 с.
3. Історія державності України : експериментальний підручник / за заг. ред. Бандурки О., Ярмиша О. - Х. : тов «Одісей», 2004. – 608 с.

4. Історія держави і права України. частина 1: підруч. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: у 2 ч. / А.Й.Рогожин, М.М.Страхов — К. ін юре. — 1996. — 359 с.

5. Історія держави і права України. Частина 2: підруч. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: у 2 ч. / А.Й.Рогожин, М.М.Страхов — К. ін юре. — 1996. — 430 с.

6. Історія держави і права України: підручник / А.С.Чайковський. К: Юрінком інтер, 2003. — 495 с.

7. Кузьминець О., Калиновський В. Історія держави і права України.— 2-е вид. доповнене. — К.: Україна, 2002.— 427 с.

ТЕМА 10. Розбудова Української держави на сучасному етапі

Методичні поради щодо підготовки до даної теми

Звернути увагу на причини та етапи реалізації процесу демократизації суспільно-політичного життя в Україні у другій половині 80-х рр. При аналізі сутності реформи державного апарату, слід залучити матеріали Закону УРСР від 27 жовтня 1989 р. “Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР”. При цьому визначіть причини та наслідки запровадження інституту президентства в СРСР, зміни у виборчому законодавстві, систему виборів до Верховної Ради та місцевих рад у березні 1990 р. та зміни у статусі УРСР як союзної республіки у складі СРСР.

Особливої уваги потребує вивчення змісту Декларації про державний суверенітет УРСР від 16 липня 1990 р. та Закону Української РСР від 3 серпня 1990 р. “Про економічну самостійність Української РСР”. Визначіть основні зміни у структурі вищих органів виконавчої влади УРСР. А також основні тенденції у реформуванні цивільного, трудового та екологічного законодавства. Зміни у кримінальному та процесуальному законодавствах.

Встановіть політичні передумови прийняття Акту проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. та Закону Верховної Ради України від 17 вересня 1991 р. “Про зміни і доповнення до Конституції України”, Постанова “Про проголошення незалежності України” і Акт проголошення незалежності.

Визначте особливості розгортання державотворчих процесів саме в Україні, основні принципи реформування права України. Зверніть увагу на процес прийняття Конституції України 1996 р. як закономірне і логічне завершення процесу творення українським народом власної держави. Поміркуйте над визначальними тенденціями розвитку держави і права України після прийняття Конституції України 1996 року.

Роль і значення теми для майбутньої професійної діяльності

У здобувачів вищої юридичної освіти буде сформоване цілісне розуміння сучасних державотворчих процесів, принципів демократичної, соціальної, правової держави, розподілу влади, пріоритету прав і свобод людини. Поглиблено теоретичні знання у сфері становлення та функціонування системи законодавства в Україні, що сприятиме формуванню високого рівня правосвідомості в суспільстві та активної громадянської позиції.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Підготувати на вибір реферат, презентацію, есе чи наукові тези доповіді за однією з рекомендованих тем. Тема для написання есе та наукових тез доповідей додатково узгоджується з викладачем.

Рекомендовані теми:

1. Зміни в державному ладі і праві України в період «перебудови».
2. Зміни у статусі України як союзної республіки в період «перебудови».
3. Декларація про державний суверенітет України (1990 р.): зміст документу та історичне значення.
4. Акт проголошення незалежності України (1991 р.): причини прийняття документу.
5. Акт проголошення незалежності України (1991 р.): юридичні та історичні наслідки прийняття документу.
6. Особливості розбудови політичної системи Української незалежної держави (1991-1996 рр.).
7. Сутність та значення аграрного реформування в Україні (1994 - 1999 рр.)
8. Особливості розбудови економічної системи Української незалежної держави (1991-2000-ті рр.).
9. Україна як суб'єкт міжнародних відносин у період незалежності.
10. Розробка і прийняття нової Конституції України 1996 р., її загальна характеристика.
11. Аналіз основного змісту Конституції України 1996 року.
12. Приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Утилізація ядерного потенціалу.
13. Формування ринкової економіки. Фінансова криза 1998 р. та її вплив на економіку України.
14. Зміст та значення державної програми роздержавлення та приватизації (к.1990-х – 2000-ні роки).

15. Проблема міжнародного визнання державних кордонів України.
16. Укладення і введення в дію договору про дружбу, співробітництво і партнерство з Російською Федерацією. Російський вектор зовнішньополітичного курсу.
17. Євроатлантичний вектор зовнішньополітичного курсу. Укладення Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО.
18. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року: зміст та значення.
19. Особливості процесу президентських виборів 2010 р.
20. Тіньова економіка в Україні. Виникнення олігархічного капіталу. Олігархи та владні структури.

2. Заповніть порівняльну таблицю.

Критерії порівняння	Декларація про державний суверенітет України (1990 р.).	Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.).
Причини прийняття документу		
Юридичні наслідки дії		

3. Складіть схему за однією з обраних тем:

1. Зміни в державному ладі і праві України в період «перебудови».
2. Причини та сутність процесу проведення Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р.
3. Основні джерела і риси права України у період Незалежності.

4. Здійсніть підбір джерел наукової та навчальної літератури з даної теми, які вийшли протягом останніх 3-х років (не менше 5-ти джерел).

5. Здійсніть підбір відеоматеріалів з даної теми (тривалість одного відеосюжету не має перевищувати 10 хв. та мати формат MP4).

6. Підготуйте тестові завдання з даної теми (не менше 15 запитань).

7. Вирішити тестові завдання:

1. Основні умови прийняття Акту проголошення незалежності України?

- а) заколот ДКНС (Державний комітет з надзвичайного стану);
- б) розпад Варшавського договору;
- в) виступ у Верховній Раді України Президента США Дж. Буша;
- г) припинення існування СРСР.

2. Державна незалежність України була законодавчо закріплена у наступному нпа:

- а) Декларацією "Про державний суверенітет України" (липень 1990 р.);
- б) Актом проголошення незалежності України (серпень 1991 р.);
- в) Конституцією України (червень 1996 р.);
- г) Законом "Про Громадянство України" (жовтень 1991 р.).

3. Суверенітет України поширюється на територію:

- а) всю територію, за винятком Автономної Республіки Крим;
- б) всю територію держави;
- в) всю територію, за винятком виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу;
- г) всю територію, крім земельних ділянок під будівлями дипломатичних та консульських установ іноземних держав.

4. Коли перестала існувати держава СРСР?

- а) 8 грудня 1991 р. Росія, Україна, Білорусь заявили, що СРСР як держава припиняє своє існування;
- б) 8 грудня 1991 р. створено Співдружність Незалежних Держав;
- в) 21 грудня 1991 р. в Алма-Аті до СНД приєдналися інші республіки колишнього СРСР (крім країн Балтії та Грузії);
- г) 24 серпня 1991 р. Верховна Рада УРСР прийняла Акт проголошення незалежності України.

5. Першим всенародно обраним Президентом України став:

- а) Л. Кравчук;
- б) Л. Лук'яненко;
- в) О. Мороз;
- г) Чорновіл.

6. Укажіть, яка з наведених нижче подій відбулася раніше за інші:

- а) повторне обрання Президентом України Л. Кучми;
- б) прийняття Указу «Про Державний Гімн України»;
- в) заснування посади Президента України;

г) запровадження нової національної валюти — гривні.

7. Національна грошова одиниця — гривня була запропонована у:

- а) 1990 р.
- б) 1992 р.
- в) 1996 р.
- г) 2001 р.

8. Законом "Про державний кордон України" (від 4 листопада 1991 р.) визначені наступні положення:

- а) сталий кордон СРСР на території України, яка межувала з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією;
- б) адміністративний кордон з союзними республіками – Росією, Білорусією та Молдовою;
- в) недоторканність кордонів;
- г) встановлення кордонів, порядок їх охорони і перетину.

9. Закон України „Про прийняття Конституції України та введення її в дію” було прийнято:

- а) 28 червня 1996р.;
- б) 12 липня 1996р.;
- в) 24 серпня 1991р.;
- г) 1 грудня 1991р.

10. Згідно з чинною Конституцією Україна за формою правління є:

- а) парламентською республікою;
- б) парламентсько-президентською республікою;
- в) президентською республікою;
- г) президентсько-парламентською республікою.

11. Громадянство, відповідно до закону "Про громадянство України" від 8 жовтня 1991 р., надавалось:

- а) проживав на території республіки;
- б) не був на момент набуття чинності закону громадянином інших держав;
- в) не заперечував проти отримання громадянства України;
- г) бажав отримати подвійне громадянство.

12. Концепція оборони й розбудови Збройних сил України, прийнята Верховною Радою в серпні 1991 р., визначила її прагнення до набуття військового статусу:

- а) нейтральної, без'ядерної, позаблокової держави;
- б) нейтральної, ядерної, позаблокової держави;
- в) без'ядерної держави, яка прагне вступити в НАТО;
- г) держави ядерної, яка входить до військового блоку країн СНД.

13. Укажіть, яка з наведених нижче подій відбулася пізніше за інші:

- а) отримання Україною статусу країни з ринковою економікою та скасування дискримінаційної поправки Джексона-Веніка;
- б) запровадження гривні;
- в) утворення в Україні посади Президента;
- г) політ у космос першого космонавта незалежної України Л. Каденюка.

14. Трестороння угоди Росії, США, України «Про реалізацію курсу на без'ядерний статус» від 14 січня 1994 р. затверджувала:

- а) гарантія Росією та США безпеки Україні. Підтвердження Україною рішення про приєднання до Договору про непоширення ядерної зброї;
- б) зобов'язання з боку США та Російської Федерації поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України;
- в) Оголошення безконтрольного статусу та знищення стратегічних ядерних боезарядів на території Росії, який би виключав повторне використання складових цих боезарядів за їх первісним призначенням;
- г) Відмова Росії від зобов'язань технічного обслуговування та безпечної експлуатації ядерних боезарядів.

15. Визначте події, що характеризують сучасний розвиток незалежної України:

- а) вступ України до складу ООН;
- б) європейська інтеграція (курс України на вступ до ЄС);
- в) повернення до адміністративно-командних методів управління економікою;
- г) прийняття змін до Конституції України.

Глосарій

Багатопартійність - наявність у суспільстві, державі двох-трьох і більше офіційно зареєстрованих політичних партій і рухів, що ведуть боротьбу за владу.

Плюралізм - політична система, за якою влада здійснює свої повноваження у взаємодії з опозиційними партіями і громадськими організаціями, яким держава забезпечує право вільно відстоювати свої інтереси.

Поліетнічна держава - держава, яка складається з багатьох народів і національностей.

Полікультурність - гармонійне і справедливе об'єднання в суспільстві різних культур етнічних і релігійних груп, які впливають одна на одну й взаємозбагачуються.

Приватизація — перехід державної або муніципальної власності в приватну власність з метою залучення іноземних інвестицій, створення умов для розвитку ринкової економіки.

Ринкові відносини - економічні відносини, що складаються в умовах багатокладної ринкової економіки, вільної конкуренції і рівноправності суб'єктів господарювання.

Референдум - у державному праві прийняття електоратом (виборцями) рішення з конституційних, законодавчих чи інших внутрішньо- чи зовнішньополітичних питань.

Суверенітет - незалежність держави у зовнішніх справах і верховенство у внутрішніх справах.

Рекомендована література до Теми 10:

1. Історія держави і права України: У 2 т. / За ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина. Академічний курс. — К., 2000. — Т. 2.

2. Історія держави і права України: У 2 ч. / За ред. А. Й. Рогожина. — К., 1996. — Ч. 2.

3. Історія держави і права України: Курс лекцій / За ред. В. Г. Гончаренка. — К., 1996.

4. Історія держави і права України: Навч. посіб. / За ред. А. С. Чайковського. — К., 2000.

5. Історія українського права: Навч. посіб. / За ред. О. О. Шевченка. — К., 2001.

6. Кузьминець О., Калиновський В., Дігтяр П. Історія держави і права України: Навч. посіб. — К., 2000.

7. Кульчицький В. С., Тищик Б. Й. Історія держави і права України: Навч. посіб. — К., 2001.

8. Музиченко П. П. Історія держави і права України: Навч. посіб. — К., 1999.

